

גדרי הנותן וגדרי המקבל במשנת רבינו

ונלוה עליו תולדות הרב צמח גורעוויטש ע"ה
הסבא רבה של הבחור הבר מצוה

תשורה

משמחת הבר מצוה של צמח שיחי' הכהן כהן

יום ה' לפ' בהר, ה"י אייר

ל"ג בעומר תשע"ו, שנת הקהל

MEMENTO

FROM BAR MITZVAH CELEBRATION of TZEMACH COHEN

LAG B'OMER 5776 - MAY 26 2016

	גדרי הנותן - שליש במקרא	טפחיים
	שליש במשנה	טפחיים
	גדרי המקבל - שליש בתלמוד	טפחיים

ב"ה

פתח דבר

הננו מתכבדים להביא בפניכם, כתשורה להבר מצוה של בננו צמח יחי', "גדרי הנותן וגדרי המקבל במשנת רבינו".

וגם מתולדות הרב צמח גורעוויטש ע"ה, הסבא רבא של בחור הבר מצוה, ונקרא על שמו.

"גדרי הנותן וגדרי המקבל", קשורים לבר מצוה בכלל, כמבואר בשו"ע אדמו"ר הזקן במהדורא בתרא סימן ד' סעיף ב' "לפי שגמר ועיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב"ג שנים", היינו איחוד הנשמה עם הגוף, קרי איחוד גדרי הנותן והמקבל.

ובפרט שהבר מצוה מתקיימת בימי הספירה, שמצינו בזה דבר פלא (כפי שהרבי הסביר בכמה שיחות) דבר שלא מצינו בשאר מצוות, שלאחרי קיום המצוה אומרים "שבזכות ספירת העומר שספרתי היום יתוקן מה שפגמתי בספירה (חסד שבחסד וכו') ואטהר ואתקדש בקדושה של מעלה ועל ידי זה יושפע שפע רב בכל העולמות..

והרבי מסביר כי למה מצינו זה דוקא בספירת העומר, ומסביר הרבי כי מכיוון שספירת העומר ענינו לברר גדרי המקבל, היינו הנפש הבהמית ולפיכך עומר קרבנו מן השעורים מאכל בהמה דוקא, ממילא עי"ז שיורדים לגדרי המקבל, עי"ז דוקא נעשה שפע רב בכל העולמות.

(ולהעיר עי"ז ג"כ מתניא סיום פרק מ"ד "רק שאעפ"כ צריך לטרוח בשכלו, להשיג ולהגיע גם לבחי' אהבת עולם הנ"ל (הגם שהיא נמוכה מאהבה רבה הניתנה במתנה מלמעלה, כי דוקא אהבת עולם הנ"ל הרי היא) כיתרון ומעלת הזהב על הכסף וכו').

ובימי הספירה גופא, בהשגחה פרטית, ביום ל"ג בעומר – הילולא דרשב"י, בו התגלמו איחוד גדרי הנותן – רזין דרזין דאורייתא, עם גדרי המקבל – היינו תורה שבעל פה, עד שאין פרק בששה סדרי משנה שלא נזכר שמו, כי סתם

ר' שמעון – ר' שמעון בר יוחאי. ודוקא ע"י איחוד הזה, זכה לגדלותו, כמבואר בדרושי דא"ח דל"ג בעומר.

וכן מבואר במס' שבת, דכשיצא מהמערה לאחרי י"ב שנה היה בתכלית השלימות דגדרי הנותן, ולא היה יכול לסבול אדם חורש ואדם זורע, תורה מה תהא עליה. ודוקא לאחרי עוד שנה במערה, זכה לאיחוד גדרי הנותן וגדרי המקבל, וראה שיהודי מביא ב' פרחים לשבת, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור, וג"כ ביקש "איכא מילתא דבעי לתקוני", ותיקן בית הפרס לכהנים, שיהי נוח להם ללכת בגשמיות, כי הי' קרוב גם לגדרי המקבל. וכמובן שזהו עיקר גדלותו.

ובזכות ההילולא הגדול, והבר מצוה, נזכה בקרוב ממש ממש, לשלימות האיחוד דגדרי הנותן וגדרי המקבל, שיקויים בביאת משיחנו, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר (גדרי המקבל) כי פי ה' דיבר (גדרי הנותן).

מנחם מענדל ונחמה דינה כהן

נ.ב. ת"ח על השתתפותכם בשמחתנו. ותודה רבה להרב דוד שי' גולדשמיד ולהרב שניאור זלמן שי' ברנשטיין על עזרתו להביא דברים אלו לדפוס, יברכו ה' בכל מעשי ידיו.

גדרי המקבל וגדרי הנותן במשנת רבינו - והמסתעף¹

א

דומני כי דברי הגאון מהר"ל מפראג בספרו תפארת ישראל פרק מ"ג, על החילוק בין ארבע ספרים הראשונים לתורה שבכתב וספר דברים, משמשות כאבני היסוד לכמה ביאורי הרבי בביאור כמה לשיטתות במשך כמה שנים.

ונביא מקודם דברי המהר"ל, וז"ל: "התורה שנתן השם יתברך לישראל יש בה שתי בחינות, הבחינה האחת מצד השם יתברך אשר הוא נותן התורה. הבחינה השנית מצד ישראל המקבלים את התורה. ואם היה אחד נותן לחבירו דבר והם שוים במדרגה, אין כאן רק בחינה אחת כי שניהם שוים במעלה.

אבל כאשר השם יתברך שהוא על הכל נתן התורה לישראל והם בארץ, אי אפשר שלא יהיה כאן בחינה מיוחדת מצד הנותן ובחינה אחרת מצד המקבל. ולפיכך התורה כולה חוץ ממשנה תורה שהוא חומש האחרון ראוי שימצא בה הבחינה מצד הנותן. כי המקבל מקבל בסוף כאשר גמר הנותן את גזירת דבריו ואז המקבל מקבל. – ולפיכך נקרא משנה תורה כאילו היה דבר מיוחד שהוא מצד המקבל.

(1) כל זה הוא רק כטיפה מן הים, והוספתי מדברי שאר רבותינו נשיאינו וקצת נופך משלי, ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי.

ויש בחינה מצד המקבל דכתיב במשנה תורה "הואיל משה באר את התורה הזאת" כי המקבל הוא צריך יותר פירוש וביאור...

ולפיכך כל דבור שנאמר בתורה אף שמושה היה מדבר אותו מכל מקום היה כאילו השם יתברך מדבר כל התורה. שכך גזר וכך צוה השם יתברך והיה השם יתברך נותן הדבור בפיו...

אבל משנה תורה היה מדבר משה מעצמו כמו השליח שמדבר כאשר צוה לו המשלח. וזה פרוש מה שאמרו חכמים "קללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרם" כלומר שלא היה השם יתברך נותן הדבור בפיו. שלא היה משנה תורה רק לקבל את התורה. והקבלה הוא על ידי מי שקרוב אל המקבל... לכך היה זה על ידי משה רבינו עליו השלום "עכ"ל.

(ועי' באריכות בלקו"ש חל"ו עמ' 40-41 שספר דברים הוא מקור תורה שבע"פ, בתוך הה' חומשים ואכ"מ),

ונציין כמה מהם לדוגמא:

(א) מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל לאחרי שהרבי מסביר שי' ר' ישמעאל שבירך ברכת הפסח פוטרת את הברכה על קרבן חגיגה בדיעבד.

ור' עקיבא אומר לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו. ובגמרא הבלית מסביר טעם פלוגתתם "כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה (ובמילא ברכת פסח פוטרת חגיגה), אבל שפיכה אינו בכלל זריקה (ולפיכך ברכת חגיגה אינה פוטרת את ברכת הפסח).

משא"כ לדברי ר' עקיבא, לא שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה (ולפיכך לדעת ר' עקיבא לא זו פוטרת את זו ולא זו פוטרת את זו).

ומקשה הלחם משנה קושיא חזקה על הרמב"ם ונשאר בוצ"ע. שהרמב"ם פוסק כר' עקיבא דלא זו פוטרת את זו ולא זו פוטרת את זו.

ובהלכות פסולי המוקדשין פוסק "וכל הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא". א"כ שני פסקי הרמב"ם סותרים זה את זה. דהרי להגמ' הבלית כל הסיבה שר' עקיבא פוסק לא זו פוטרת את זו ולא זו פוטרת את זו, היא רק מפני שסובר שכל הניתנין בזריקה אם נתנן בשפיכה לא יצא והרמב"ם פוסק דיצא.

ומביא ע"ז דברי הצ"ח דהרמב"ם סבירא ליה דהעיקר כדברי ר' חיים כהן שהביאו התוס' ד"ה כשתימצי לומר שטעמו של ר' ישמעאל שברכת הפסח פוטרת את החגיגה היא מפני כי הפסח אינו בא אלא כדי שיהא פסח נאכל על השובע. הרי בדיעבד ברכת הפסח פוטרת את של זבח לדעת ר' ישמעאל.

וזה לשונו בהשיחה:

והנה יסוד וחיזוק וראי' לפירוש הנ"ל בטעם מחלוקת ר"י ור"ע האם ברכת פסח פוטרת את של זבח – דעפ"ז ה"ז לשיטתי' דכל אחד מהם בכ"מ בש"ס² והיא חלק ופרט משיטתם הכללית בנוגע לתומ"צ,

דהנה תומ"צ ניתנו מהקב"ה לישראל, ולכן יש בהן כמה גדרים מצד "בעלות" דישראל בהן, גדרים – שהן מצד הנותן³ וגדרים שלא נתפרשו ובהם נחלקו ר"י ור"ע – דלר"י גם הם ע"פ "בעלות" דישראל ולר"ע – נשאר בחזקת הנותן – וכדלקמן.

ומן הפרט אל הכלל:

במס' סוטה (לז, ב. וש"נ): ר"י אומר כללות נאמרו בסיני ופרטות באהל מועד, ר"ע אומר כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד.

והביאור בזה: "פרטות", הם לא ענין בפני עצמן, כ"א – פירוש ופירוט ה"כללות". וטעם פלוגתתם הוא, שלדעת ר"י, מכיון שה"פרטות" אינן אלא חלק מה"כללות" – כמו שמחולקין "בהחשיבות" שלהן כך מחולקין ב(אופן ו)מקום אמירתן (ומספר הבריתות שנכרתו עליהן) וס"ל שהפרטות נאמרו (רק) באהל מועד. ושיטת ר"ע היא, שגם הפרטות, אף שאינן אלא פירוש הכללות, מ"מ מכיון ששתיהן ציווי ה' – אין לחלק ביניהן (במה שלא נתפרש) וס"ל "כללות ופרטות נאמרו בסיני כו".

ועפ"ז, שתי פלוגתות הנ"ל נובעות מאותה הנקודה:

(2) ועפ"ז יומתק מה שהרמב"ם מפרש את הפלוגתא דר"י ור"ע כבירושלמי (כנ"ל סעיף ד', מהצ"ח) – אף שבבלי וירושלמי הלכה כבבלי – כי מכיון שבכ"מ חולקים ר"י ור"ע בסברא זו (כדלקמן בהמשך הביאור), מסתבר לומר שזהו ג"כ טעם הפלוגתא בהמשנה דסוף פסחים.
(3) ובדוגמת פקדון ומשכון – שבכמה ענינים שייך הוא להנותן, ובכמה ענינים להמקבל, כמבואר בהל' פסח (סי' ת"מ ותמ"א) ובכ"מ.

שיטת ר"י היא, שמצות שאינן ענין בפ"ע, כ"א פרט או טפל – יש לחלק ביניהן ובין הכלל והעיקר, ולכן אומר "פרטות נאמרו באהל מועד" ופסח פוטר את של זבח. משא"כ לשיטת ר"ע, כנ"ל.

וכיון שיש לחלק בין גדר הפרט וכלל וגדר הטפל ועיקר – לכן צ"ל לאשמועינן פלוגתת ר"י ור"ע בכל אחד מהן – ועד"ז לקמן.

יתירה מהנ"ל מצינו בשיטת ר"י ור"ע, שפלוגתתם אם המצות שוות הן או לאו, היא לא רק במצות שהן טפל כו', אלא – בכל המצות בנוגע לגדרם הכללי.

שנינו במכילתא עה"פ (יתרו כ, א) וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר: ר"י אומר מלמד שהיו עונין על הן הן ועל לאו לאו, ר"ע אומר על הן הן ועל לאו הן, והיינו אשר

שיטת ר"י היא, שגדרה הכללי של כל מצוה הוא – "ועשיתם אותם", זה שהאדם מקיים המצוה. ומכיון שהקיום דמ"ע הוא באופן של "קום ועשה" ("חיוב") והקיום דמל"ת הוא באופן של "לא תעשה" (שלילה), לכן הגדר דמ"ע הוא "הן" והגדר דמל"ת הוא "לאו" – על הן הן ועל לאו לאו";

ושיטת ר"ע היא, שגדר המצות הוא לא עשייתו של האדם, כ"א – זה ש"אמרתי ונעשה רצוני", שע"י עשייתו נעשה ונתקיים ציווי הקב"ה. ולכן סובר שגם על "לאו" היו עונין "הן", כי הגדר הכללי דמל"ת הוא ג"כ (לא זה שהאדם מונע את עצמו מלעשותו, תנועה ד"שלילה", כ"א) קיום ציווי הקב"ה – "הן".

בסגנון אחר קצת:

שיטת ר"י היא, שגדר הכללי דהמצות הוא כמו שהן מצד האדם שנצטוה, ומכיון שבקיום המצות של האדם, קיום המ"ע הוא ע"י שעושה אותן וקיום המל"ת הוא ע"י שאינו עובר עליהן, לכן ס"ל שגדר המ"ע הוא "הן" וגדר מצות ל"ת הוא "לאו" (גדרי המקבל).

ושיטת ר"ע היא, שגדר הכללי של המצות הוא כמו שהן מצד הקב"ה, ומכיון שגם ענינם של מצות ל"ת הוא זה שהן ציווי הקב"ה – והרי ציווי הו"ע של "חיוב", לכן סובר שגדר מצות ל"ת הוא ג"כ "הן" (גדרי הנותן).

פלוגתא הנ"ל (בנוגע למענה בני" בעת מ"ת), היא דוגמת הפלוגתא דר"י ור"ע (ג"כ במ"ת) בפירוש "וכל העם רואים את הקולות" (יתרו כ, טו). מכילתא (שם): ר"י אומר רואין הנראה ושומעין הנשמע, ר"ע אומר רואין את הנשמע ושומעין את הנראה.

והביאור בזה: ההפרש שבין ראי' לשמיעה הוא רק מצד האדם, אבל מצד הקב"ה מקור (ובורא) כל הכחות – "כל ההרגשות מתחברים אל מקום אחד" (ראה ראב"ע יתרו שם).

ולכן, ר"י שסובר שגדר המצות הוא עשיית האדם (ואופן עשייתו), ס"ל שהענינים דמ"ת היו באופן כמו שהם מצד האדם, רואין הנראה ושומעין הנשמע. משא"כ ר"ע שסובר שגדר המצות הוא (קיום) ציווי הקב"ה, ס"ל שהענינים דמ"ת היו כמו שהם מצד הקב"ה – "רואין הנשמע ושומעין הנראה", דמקרא כפשוטו – רואין את הקולות (וממילא נשמע גם החידוש דשומעין את הנראה).

השייכות של הפלוגתא דר"י ור"ע בנוגע לגדר המצות, לפלוגתתם בנוגע לחשיבות המצות (דלעיל סעיף יו"ד):

החילוק שבין מצוה אחת לשני, הוא בנוגע להאדם המקיים אותה, שכרה וכו'. אבל מצד זה שהמצות הן ציווי הקב"ה – הרי מטבע ברכות כל המצות אחד הוא "אשר קדשנו במצותיו וצונו", כי מצד (רצון) הקב"ה לא שייך לחלק ביניהן.

ולכן לשיטת ר"י שגדר המצות הוא עשיית האדם – יש חילוק בהמצות כו'. משא"כ לשיטת ר"ע שגדר המצות הוא ציווי הקב"ה – כל המצוות שוות הן (לבד החילוקים שנתפרשו בקרא וכו').

4 ועפ"ז מובן עוד ביאור בפלוגתתם אם פרטות נאמרו בסיני או באהל מועד (נוסף להנ"ל סעיף יו"ד):

כשרב מלמד שכל לתלמידו, הרי הרב יודע את פרטי השכל גם בתחלה. אלא שבכדי שהשכל יתקבל אצל התלמיד, בהכרח שמתחלה ילמדו רק כללות השכל ואח"כ יאמרו לו הפרטים. ולכן ר"י שסובר שמ"ת הי' באופן השייך להאדם, סובר שה"פרטות" נאמרו משך זמן אחרי ה"כללות" (באהל מועד). משא"כ ר"ע שסובר שהתורה ניתנה לישראל כמו שהיא מצד הקב"ה, ע"כ סובר שגם ה"פרטות" נאמרו יחד עם ה"כללות" (בסיני).

ע"פ כל הנ"ל, תובן הפלוגתא דר"י ור"ע (תוס' סוטה כד, ריש ע"ב. מל"מ הל' דעות פ"ו ה"ז), שר"י סובר "דיברה תורה כלשון בני אדם" ור"ע לא אמר "דיברה תורה כלשון בני אדם",

כי בתורה – מכיון שהקב"ה נתנה לישראל – יש בה שני ענינים (כנ"ל סעיף ט')::

גדרי הנותן, הקב"ה כביכול – והיינו שגם לאחרי שניתנה למטה והאדם לומדה ועד שנקראת על שמו, "אין דברי תורה מקבלין טומאה" (אף שלומדם אדם בלתי טהור) – לפי שהם ("דברי (כאש) –" – דברי הקב"ה (ברכות כב, א – וראה שם הנפק"מ להלכה):

גדרי המקבל, ישראל הלומדים אותה – שלכן "רב שמחל על כבודו כבודו מחול", לפי ש"תורה דילי היא" (קידושין לב, סע"א ואילך). ויתירה מזו: תורה "לא בשמים היא" וקוב"ה "קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני" (ב"מ נט, ב), ועד – שבהדין דספק בהרת כו' פוסק הרמב"ם (הל' טומאת צרעת ספ"ב) שהוא טמא, אע"פ ש"קוב"ה אומר טהור" (ב"מ פו, א) – משום דתורה לא בשמים היא (כס"מ שם. וראה לקו"ת ס"פ תזריע).

ולכן, בענינים שלא נתפרשו ואפשר לפרשם בשני אופנים [אם גדרם הוא כמו שהם מצד הקב"ה או כמו שהם מצד האדם] – פליגי ר"י ור"ע (כדלעיל סעיף יא), אם עיקר המצות הוא עשיית האדם או ציווי הקב"ה. ולכן אומר ר"י "דיברה תורה כלשון בני"א", ור"ע אומר "לא דיברה תורה כלשון בני"א".

וזהו גם הטעם של הפלוגתא דר"י ור"ע (סנה' סו, א) בפירוש הכתוב (משפטים כב, כז) אלקים לא תקלל, אשר ר"י אומר "אלקים חול" (דיינים) – (גדרי המקבל), ור"ע אומר "אלקים קדש" (גדרי הנותן).

וזהו גם הלשיטתי בפלוגתת ר"י ור"ע (סוטה ג, א) בכו"כ ענינים שבתורה, אם הם "רשות" או "חובה".

והביאור בזה: בענין של "רשות", ניתנה ה"בעלות" להאדם, קיום הדבר תלוי ברצונו. משא"כ בענין של "חובה", אין להאדם ברירה בזה ומחוייב הוא לעשותו, כי ה"בעלות" היא של הקב"ה.

ולכן לדעת ר"י שהתורה ניתנה להאדם באופן השייך אליו (כנ"ל סעיף יב), ע"כ ס"ל ג"כ אשר כל ענין שבתורה (באם אין הכרח לפרשו שהוא "חובה"),

ניתן לבעלותו של האדם – "רשות"; משא"כ לדעת ר"ע שהתורה ניתנה כמו שהיא מצד הקב"ה, מסתבר לפרש, שכל ענין בתורה נשאר ב"בעלותו" של הקב"ה ולא נמסר לבעלות האדם – "חובה".

השייכות של ב' שיטות הנ"ל (אם התורה מתייחסת בעיקר לישראל או להקב"ה), לבעלי השיטות – רבי ישמעאל ורבי עקיבא;

רבי ישמעאל הי' כהן (חולין מט, א. ומיירי בר"י חברו ובר פלוגתי דר"ע), ק"ק שבישראל, ונצטוו "לברך את עמו ישראל באהבה" – הי' מחבב את ישראל ביותר, וכמו שאמר (נגעים רפ"ב) "בני ישראל אני כפרתן". ולכן, בכל ענין בתורה שאפשר לומר שה"בעלות" הוא לישראל – מפרש כן, ובדוגמת "כהנא מסייע כהני" (חולין שם).

משא"כ ר"ע הי' בן גרים (ראה סה"ד בערכו), ומכיון שהגרים מתייחסים בעיקר לא "לאברהם יצחק ויעקב (ישראל) כ"א למי שאמר והי' העולם" (תשובת הרמב"ם לר' עובדי' גר צדק – "תשובות הרמב"ם" (ירושלים תש"כ) כרך ב' סימן רצ"ג), לכן בכל ענין שלא נתפרש – הי' מפרש גדרו כמו שהוא מצד הקב"ה, כביכול.

עכ"ל.

ב

ועד"ז מצינו בנוגע למחלוקת בית שמאי ובית הלל. שהרבי מסביר שבית שמאי ס"ל דאזלינן בתר בכח ובית הלל סברי דאזלינן בתר בפועל.

דלדעת בית שמאי אזלינן בתר גדרי הנותן היינו בכח, ולדעת בית הלל אזלינן בתר בפועל – היינו גדרי המקבל.

והנה הרבי בלקו"ש ח"י עמ' 69 לאחרי שמביא מחלוקת בית שמאי ובית הלל בנוגע לאמירת הלל לפני אכילת קרבן פסח דדעת בית שמאי עד אם הבנים שמחה, ודעת בית הלל עד חלמיש למעינו מים. ומקשה הרבי למה לדעת בית הלל אומרים גם בצאת ממצרים לפני אכילת הפסח?

ומסביר הרבי וז"ל:

ויובן זה בהקדים מה שמצינו כמה וכמה פלוגתות בין ב"ש וב"ה, שיסוד מחלוקתם הוא, שב"ש ס"ל ד"אזלין בתר בכח" וב"ה ס"ל ד"אזלין בתר בפועל"⁵, ולדוגמא⁶:

(א) "חלות דבש"⁷ מאימתי מיטמאות משום משקה, ב"ש אומרים משיהרהר [לגירסא אחרת: "משיחרחר"⁸], ב"ה אומרים משירסק".

– כי ב"ה ס"ל שהמציאות נקבעת ע"י ה"בפועל", ולכן ס"ל "משירסק" כי רק אז זה נעשה משקה בפועל: אבל ב"ש ס"ל שגם "בכח" מספיק, ולכן הם אומרים "משיהרהר" (או לכל היותר "משיחרחר"), אע"פ שה"בפועל" עדיין איננו, כי גם אז הוי משקה "בכח".

(ב) "באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי ב"ש. ב"ה אומרים בחמשה עשר כו"⁹. והטעם שר"ה לאילן הוא (לשתי הדעות) רק בחודש שבט איתא בירושלמי¹⁰, שזהו מפני ש"עד כאן הן חיינ ממי השנה שעברה, מכאן ואילך הן חיינ ממי השנה הבאה". ז.א. שפעולת המים באילנות היא רק ארבעה חדשים לאחר מיכן, והאילנות שחניטתן היא לפני חודש שבט (לפני שעברו ארבעה חדשים מתחלת הגשמים של השנה החדשה) חיותם היא "ממי השנה שעברה".

(5) ראה בית האוצר – להר"י ענגל – מע' א כלל כז. מע' ב כלל ב. לאור ההלכה – להרש"י ז"ל זוין – "לשיטות ב"ש וב"ה". לקו"ש ח"ז ע' 114 ס"ה ואילך (ושם, שזהו גם טעם פלוגתת ב"ש וב"ה (נדה פ"י מ"ח) בדין "הרואה יום אחד עשר". עיי"ש).

(6) לכאורה אפשר לומר, שזהו גם הטעם דפלוגתת ב"ש וב"ה (ב"מ ספ"ג) בדין "החושב לשלוח יד בפקדון בש"א חייב. ובה"א אינו חייב עד שישלח בו יד" (ראה בית האוצר שם).

אבל ממה שאמרו בירוש' (שבועות רפ"ח) "בעומדת ברה"ר וחשב לגזולה... אם עד שלא משך דברי הכל פטור", מוכח שגבי שליחות יד גם ב"ש סברי דלא אזלין בתר בכח, ומה שמחייבים "בעומדת באבוסו" – הוא מטעם אחר. (ראה צפנת פענח מהד"ת בהשמטות (ע' 180) שטעמא דב"ש הוא: הרי בתחלה היה מקום זה שהחפץ מונח שם, רשותו של המפקיד "וע"י מחשבתו שכלתה שמירתו, נעשה רשות הנפקד, והוי זה משיכה צורית" – והרי גם "משיכה צורית" היא משיכה בפועל.

(7) עוקצין פ"ג מי"א.

(8) גירסת י"א בפירוש רב האי גאון, ר"ש, רא"ש, ועוד.

(9) הערוך, הרמב"ם, ועוד. וכ"ה בנדפס.

(10) ר"ה פ"א ה"ב. ולפי פי' התוס' (ר"ה יד, א ד"ה באחד) – גם הבבלי ס"ל כן (ראה טורי אבן לר"ה שם).

ועפיי"ז י"ל¹¹ שפלוגתת ב"ש וב"ה בנוגע לזמנו של ר"ה לאילן – אם הוא "באחד בשבט" או ב"חמשה עשר בו" (אינה מחלוקת במציאות אלא) היא מחמת שביניקת האילנות "ממי השנה הבאה" ישנם שני זמנים:

יניקתם בכח ממי השנה הבאה היא באחד בשבט, אבל יניקתם בפועל ממים אלו היא בחמשה עשר בשבט. ולכן ב"ש דס"ל "אזלינן בתר בכח", אומרים שר"ה לאילן הוא באחד בשבט; וב"ה, דס"ל "אזלינן בתר בפועל", אומרים "בחמשה עשר בו".

והביאור בזה:

הזמן ש"נידונים על המים" (בפועל ובגלוי) הוא "בחג"י¹² (סוכות) – ט"ו בתשרי. אבל בכח ובהעלם הדין הוא באחד בתשרי, שהרי בר"ה (אחד בתשרי) הוא הדין והמשפט על כל הענינים שבעולם¹³ – כולל גם "על המים".

ומכיון שיניקת האילנות מן המים מתחילה ד' חדשים לאחר הדין על המים, נמצא שיניקתם בכח ובהעלם היא באחד בשבט – ד' חדשים אחר הדין שבכח ובהעלם, אבל יניקתם בפועל ובגלוי היא בחמשה עשר בשבט – ד' חדשים אחר הדין בפועל ובגלוי . . .

וי"ל בזה יותר: לדעת ב"ש יש ל"בכח" חשיבות יתירה מאשר ל"בפועל", ודוקא ה"בכח" קובע את מציאות הדבר.

וכמו שנראה בפלוגתתם על ב"ה בנוגע ל"מצות חנוכה"¹⁴, שב"ש ס"ל שמספר נרות החנוכה נקבע "כנגד ימים הנכנסין" – דהיינו הימים שבפועל יבואו רק לאחר מיכן ולע"ע אינם אלא בכח, ולכן ב"ש אומרים "יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך", כי ההתחלה של יום הראשון כוללת (בכח) שמונה ימים, יום השני – רק שבעה ימים וכו'.

(11) ראה גם לקו"ש ח"א ע' 147.

(12) משנה בר"ה טז, א.

(13) ראה ר"ה שם (בדעת ר"י. ולפי הירוש' (ר"ה פ"א ה"ג) – כ"ה גם כוונת המשנה) "הכל נידונין בר"ה", ומה שבחג נידונין על המים, קאי על חתימת הגזר דין, שכאו"א נחתם בזמנו. וגם לפי התנא דבי ר"י (שלפי הבבלי קאי מתניתין כותי") – מכיון שהדין על המים נוגע הוא להאדם, והרי "אדם נידון בר"ה", צ"ל שבהדין דר"ה נכלל (בהעלם) גם הדין על המים. וראה לקו"ת נצבים מז, ריש ע"ב: בר"ה נמשך גילוי כללות החיות של כל השנה וממנו נמשך חיות להתחלקות פרטים . . . ובארבעה פרקים שבהם העולם נידון.

(14) שבת כא, ב.

וב"ה ס"ל שמספר הנרות נקבע "כנגד ימים היוצאין", הימים שכבר היו בפועל. ולכך אומרים "יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך" – כי ביום הראשון ישנו "בפועל" רק יום אחד, ביום השני – שני ימים וכו'.

רואים בזה בנוגע לשיטת ב"ש, דהא ד"אזלינן בתר בכח" הוא לא רק שה"בכח" נחשב כאילו הי' הדבר כבר גם בפועל, אלא אדרבה: ה"בכח" הוא העיקר ועל פיו נקבע מציאות הדבר – שלכן נקבע מספר הנרות בחנוכה "כנגד ימים הנכנסין" ולא "כנגד ימים היוצאין".

עפ"י הנ"ל אפשר להסביר גם את פלוגתת ר"א וחכמים ור"ג בנוגע לסוף זמן ק"ש של ערבית¹⁵ שר"א ס"ל "עד סוף האשמורה הראשונה", וחכמים¹⁶ ור"ג ס"ל שהזמן (מדאורייתא¹⁷) הוא "עד שיעלה עמוד השחר".

ומפרש רש"י¹⁶ שיסוד המחלוקת שלהם הוא בפירוש "בשכבך"¹⁸. ר"א ס"ל ש"בשכבך" משמע "כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב", ש"עוסקין כו" הוא רק עד סוף האשמורה הראשונה; וחכמים ור"ג ס"ל ש"בשכבך" מובנו "כל זמן שבני אדם שוכבים" – שהוא כל הלילה.

ולמה לדעת ר"א הכונה היא "עוסקין לילך ולשכב" ולדעת חכמים ור"ג – "שבני אדם שוכבים"? הנה הביאור בזה (עפ"י הנ"ל):

כשאדם עוסק לילך ולשכב, כלול בזה בכח כל הזמן שישן אח"כ בפועל, ולכן, חכמים ור"ג, דס"ל (כשיטת ב"ה¹⁹) ד"אזלינן בתר בפועל" – דעתם ש"בשכבך" משמע הזמן שבנ"א "שוכבים בפועל"; אבל ר"א שהי' מתלמידי ב"ש²⁰ ולכן ס"ל ד"אזלינן בתר בכח", דעתו ש"בשכבך" היינו הזמן שבנ"א עוסקין לילך ולשכב.

רואים בענין זה, שלשיטת ב"ש מסתכלים רק על ה"בכח" – ולכן ס"ל לר"א (שהוא מתלמידי ב"ש) שלאחר אשמורה הראשונה – אע"פ שאז היא השכיבה בפועל – כבר אי אפשר לקרות ק"ש, מכיון שה"בכח" כבר אינו . . .

(15) ריש מס' ברכות.

(16) ראה שם ד, איש ע"ב.

(17) שם סע"א ואילך. וראה גם שם ג, א ד"ה לאו ר"א היא.

(18) ואתחנן ו, ז. עקב יא, יט.

(19) בנוגע לחכמים – ראה הערה הבאה. ורבן גמליאל – מתלמידי ב"ה הי' (ראה יבמות טו, א).

(20) רש"י (ד"ה שמותי) ותוס' (ד"ה דר"א דשמותי) – שבת קל, ב. וראה תוס' ביצה לד, ריש

ע"ב שמקשה בפשיטות אפלוגתת ר"א וחכמים ש"מחלפא שיטתייהו" דב"ש ודב"ה.

מחלוקת זו שבין ב"ש וב"ה – אם העיקר הוא ה"בכח" או ה"בפועל" – מצינו גם בקשר לכללות הבריאה: "ב"ש אומרים שמים נברא תחילה ואח"כ נבראת הארץ" וב"ה אומרים "ארץ נבראת תחילה ואח"כ שמים"²¹.

בתורת החסידות מוסבר הדבר²², שבהתהוות בפועל "שמים נבראו תחלה". היות והתהוות העולמות היא בדרך של השתלשלות מלמעלה למטה, תחלה נבראו השמים ומהם נבראה הארץ (כשם שלאחר בריאתם מקבלת הארץ מן השמים²³);

ואילו במחשבה וכוונה, עלתה הארץ "מחשבה תחלה" לפני השמים [ודבר זה עצמו הטעם שהארץ נבראה לאחרונה, כי "סוף מעשה במחשבה תחלה"²⁴; וכפי שידועה הדוגמא שהטעם והסיבה בבנית כל הבנין הוא, כי רצונו בצורה המוגמרת והשלמה של הבנין].

אך בלתי מובן:

לפי הנ"ל נמצא שב"ש וב"ה מדברים ביחס לשני ענינים שונים: ב"ש מדברים על ההתהוות בפועל, ואילו ב"ה – על הכוונה ומחשבה. ברם הלשון "ב"ש אומרים וב"ה אומרים" מורה על מחלוקת. במה מתבטאת מחלוקתם²⁵?

בהכרח, איפוא, לומר שהמחלוקת שבין ב"ש לבין ב"ה היא, מי מהשנים – ה"תחלה", כלומר תחלה במעלה וחשיבות²⁶: שמים או ארץ; ומה שמוסבר בתורת החסידות (כנ"ל) שהכוונה ב"שמים נברא תחלה" להתהוות בפועל, וב"ארץ נבראת תחלה" למחשבה וכוונה – אלו טעמים²⁷ לשיטותיהם מיהו הקדום במעלה וחשיבות:

ב"ה סוברים שמאחר והארץ עלתה "במחשבה תחלה" ובזה גנוזה עיקר הכוונה, לכן היא דוקא ה"תחלה" במעלה וחשיבות;

(21) חגיגה יב, א. ב"ר פ"א, טו.

(22) תו"א ר"פ ויגש (ובתו"ח שם – באו"א קצת). סה"מ תרכ"ט ע' יח ואילך. ד"ה כי המצוה הזאת תרס"ו. ובכ"מ.

(23) כמ"ש (הושע ב, כג) "אענה את השמים והם יענו את הארץ".

(24) פיוט לכה דודי.

(25) וכמו שמקשה בתו"ח שם (פט, ג): לפי"ז יקשה מאד על ענין מחלוקתם . . דלכאורה אין בזה מחלוקת כלל לפי הנ"ל. עיי"ש.

(26) להעיר מהדין (ברכות מא, א) "כל המוקדם בפסוק . . מוקדם לברכה", לפי שהוא חשוב יותר (ראה טושו"ע או"ח סרי"א ס"ד. סדר ברה"נ לאדה"ז פ"י ה"ב).

(27) מהמשל דעלי' ושרפרף בחגיגה וב"ר שם מוכח, שפלוגתתם היא בנוגע לתחלה בזמן.

וב"ש סוברים שכיון שבפועל השמים נבראו תחלה, ומהם נבראה הארץ – [ועד שגם "ישראל ותורה" תכלית הבריאה הקיימת בארץ²⁸, נמצאים תחלה ב"שמים", ומשם הם נמשכים לארץ²⁹], נמצא שה"בכח" של הארץ (שעלה במחשבה תחלה) מצוי ב"שמים", לכן השמים הם ה"תחלה" במעלת וחיבות – שהרי ב"ש" לשיטתם שעיקר המעלה היא ה"בכח"³⁰ . . .

אלא שעדיין יש להבין את טעם ב"ש" ש"שמים נבראו תחלה":

מכיון ולאחר בריאת השמים נבראה הארץ – אף שב"שמים" היתה כבר הארץ ב"כח", מוכח מכך שהכונה היא בארץ כפי שהיא בפועל, ודוקא בצורה זו (ה"בפועל" של הארץ) עלתה במחשבה תחלה. א"כ כיצד יתכן לומר שעיקר המעלה היא בשמים ושהם ה"תחלה" במעלה וחיבות?

עד"ז השאלה גם בנוגע לכללות שיטת ב"ש" ש"אזלינן בתר בכח": מעלת ה"כח" הרי היא לכאורה רק מה שביכולתו להביא את ה"פועל" (עד שמשמעות המלה "כח" היא – שבכחו "לפעול"). א"כ כיצד ניתן לומר שעיקר המעלה היא ה"בכח" (עד שבכמה דינים מתחשבים רק עם ה"בכח" ולא עם ה"בפועל") – בשעה שחיבות ומעלת ה"כח" היא מה שביכולתו להביא את ה"פועל"?

הדבר יובן בהקדים שייכות שתי השיטות – "אזלינן בתר כח" או "אזלינן בתר פועל" – לענינם של ב"ש" וב"ה":

ב"ש שרשם מגבורות, וב"ה שרשם מחסדים (לכן ב"ש מחמירים וב"ה מקילים). והיות וגבורה היא בחי' "העלם" וחסד הוא "גילוי", לכן סוברים ב"ש שהעיקר הוא ה"בכח" וב"ה סוברים שהעיקר הוא ה"בפועל" – כי כח ענינו העלם, ופועל – גילוי.

28) וכמרז"ל (נסמן בלקו"ש ח"ה ע' 159 הערה 62) "בשביל ישראל ובשביל התורה" (וראה שם בפנים שכל העולם טפל לישראל ותורה).

29) שהרי נשמות גזורות מתחת כסא הכבוד (זח"ג כט, ב. ועוד. וראה גם רש"י ד"ה בצרור החיים – שבת קנב, ב) שהוא בערבות "דאקרי שמים" (חגיגה יב, סע"ב), וכן "תורה (היא) מן השמים" (משנה ר"פ חלק), ומשם – נמשכו למטה בארץ.

30) בצפע"נ מהדו"ת ע' 180, שהטעם דב"ש ד"שמים נברא תחלה" הוא, לפי שסוברים שהצורה היא העיקר. אבל י"ל, שהמעלה ד"שמים" (לפי דעת ב"ש) היא לא רק מצד ה"צורה" כ"א – לפי שבה"בכח" (שמים) כלול בו גם ה"חומר" (ארץ), כבפנים.

זהו גם ביאור פלוגתת ב"ש וב"ה "שמים נברא תחלה" או "ארץ נבראת תחלה":

כדי שתושלם כוונת הבריאה, צריכים להיות הן ה"שמים" והן ה"ארץ". ההבדל הוא רק, שמחמת בחי' גבורה, שורש ב"ש – תכלית הכוונה בבריאת ה"מטה" (ארץ) הוא, שהוא "ימשך" ויעלה אל ה"מעלה" (שמים) מאחר ובחי' גבורה ענינה הוא "העלם" ו"העלאה מלמטה למעלה". לכן סוברים ב"ש "שמים נברא תחלה". משא"כ מצד בחי' החסד, שורש ב"ה – הכוונה היא ב"מטה" גופא, ואף תכליתו של ה"מעלה" הוא שימשך ויתגלה למטה, כיון שבחי' חסד ענינו "גילוי" ו"המשכה מלמעלה למטה". לכן אומרים ב"ה "ארץ נבראת תחלה".

מחלוקת זו שבין ב"ש לבין ב"ה בנוגע לבריאת שמים וארץ, היא היסוד למחלוקתם בכל דיני התורה, אם אזלינן בתר כח או בתר פועל: לשיטת ב"ה שהתכלית היא ה"מטה", נמצא שעיקר המעלה היא ה"פועל", וענינו של ה"כח" הוא – שממנו בא ה"פועל".

משא"כ לפי שיטת ב"ש שתכלית המעלה נמצאת ב"שמים", ותפקיד ה"ארץ" הוא להמשך ולעלות ל"שמים", מסתבר לומר שה"כח" הוא לא רק אמצעי ל"פועל", כ"א אדרבה: עיקר המעלה הוא ה"כח", וה"פועל" אינו אלא "אבן הבוחן" שבאמצעותו מתגלה ומתאמת ה"בכח".

עפ"י כהנ"ל יובן ג"כ טעמם של ב"ש לומר "בצאת ישראל ממצרים" מיד לאחרי אכילת הפסח (אפילו קודם חצות):

יציאת מצרים היתה בזכות דם פסח, ומכיון ששכר המצוה מסובב מהמצוה ולכן הוא גם כלול בה (ככל סיבה ומסובב שה"מסובב" כלול "בכח" ב"סיבתו"), מובן שבעת אכילת הפסח [שאז נשלם ענינו של הק"פ, ש"לא בא מתחילתו אלא לאכילה"] כבר נעשה בכח ובהעלם ענין יציאת מצרים.

ולכן ס"ל לב"ש שמיד לאחרי אכילת הפסח אומרים "בצאת ישראל ממצרים" – כי אז כבר ישנה יציאת מצרים "בכח", והולכים לשיטתם ד"אזלינן בתר בכח".

נאמר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", לכן כשם שבנוגע ליצי"מ ס"ל לב"ה [שב"ש וב"ה הלכה כב"ה, עד שב"ש במקום ב"ה אינה משנה] ד"אזלינן בתר בפועל", ושעל יצי"מ שבכח אין אומרים את ההלל;

כך גם בנוגע לה"אראנו נפלאות" שבגאולה העתידה, שאין יהודים יכולים להסתפק עם הגאולה שבכח וברוחניות, אלא הם תובעים מהקב"ה (ובודאי שהם יקבלו את מבוקשם ובקרוב ממש) את הגאולה בפועל ובגשמיות – "עד מתי קץ הפלאות!" כלו כל הקצין, וכבר הגיע הזמן לצאת מהגלות כפשוטו בגשמיות, ו"בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו" עד אשר "לא תישאר פרסה", ובאופן של "שמחת עולם על ראשם",

שתקויים כבר בפועל ההבטחה "כי אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה", בעגלא דידן. ע"כ.

ג

ויש להוסיף בזה פלוגתת ב"ש וב"ה במס' ברכות פ"ח, בית שמאי אומרים שברא מאור האש (לשון יחיד). וב"ה אומרים בורא מאורי האש. וכפי שפירש הברטנורא שהרבה גוונים יש בשלהבת אדומה לבנה וירקרקת.

שבית שמאי מדבר על האש בכח, מקור האש. יסוד האש שתחת גלגל הירח, וכמבואר בתורה אור דרושי פורים, כי בלילה חשך, כי מקור האש אינו מאיר, היינו גדרי הנותן (עי' גם רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ג ה"י), ובית הלל מדבר על אש בפועל, כפי שהוא בגדרי המקבל ויש בו הרבה גוונים.

ובהמשך לזה שהרבי אומר שר"א שמותי הוא ולפיכך סובר דגבי זמן שכיבה, אזלינן בתר בכח ורק קורין עד סוף האשמורה הראשונה. בשעה שבני אדם הולכין לישון, יש להעיר מזה בגמ' בבא מציעא נט: "תנן התם חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. (היינו דר' אליעזר סב"ל דאינו כלי ואינו מקבל טומאה ורבנן סב"ל דגם תנור זה כלי מקרי ומקבל טומאה), אמר להם (ר' אליעזר) אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח, נעקר חרוב ממקומו מאה אמה. . אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו חזרו אמת המים לאחוריהם, אמרו לו אין מביאין ראיה מאמת המים. . וכותלי בית המדרש לא נפלו מפני כבודו של ר' יהושע ולא זקפו מפני כבודו של ר' אליעזר, אמר להם אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום.

עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא, מאי לא בשמים היא, א"ר ירמיה, שכבר ניתנה תורה מהר סיני אין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת בתורה בהר סיני אחרי רבים להטות.

אשכחיה ר' נתן לאליהו א"ל מאי עביד קוב"ה בהאי שעתא א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני, אמרו אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו (היינו ששמו אותו בחרם) עכ"ל הגמרא.

וכבר הקשו על גמרא זו בענף יוסף דאם אין הלכה כמותו למה נעשו לו כל הנסים האלו, ולמה הסכים הקב"ה על ידו, ולמה שמו אותו בחרם.

וכבר דרשו בו דורשי רשומות דר"א שמותי הוא ולפיכך סב"ל דכל כלי שאינו כלי באמיתתו מצד גדרי הנותן אינו כלי.

ורבנן ור' יהושע סב"ל דצריכין להתחשב עם גדרי המקבל ולא צריך שיהי כפי שצריך מצד גדרי הנותן אמת בטהרתה, כי לא יוכל העולם לעמוד בזה. ודרך זה אינו דרך לכלל ישראל שלא יוכל להחזיק מעמד בגדרי הנותן (עייין ענף יוסף, שגזר ר' יהושע אטו שיוכלו לעשות טעות בתנור רגיל ולטהרו, אבל הדרש תדרש). ולפיכך הקב"ה אמר טהור כר' אלעזר דהיינו גדרי הנותן, אבל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני, ויש לו תענוג מיוחד ונפלא בגדרי המקבל שמחדשים עם ישראל.

ולזה אמרו ר"א הגם שגדול כוחך, אבל אי אפשר לך להנהיג יותר כלל ישראל – רק בני עליה גדרי הנותן.

וי"ל שזהו ג"כ מה שאמרו עליו³¹, שר' אלעזר בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טיפה. היינו שלא שוכח דבר מתלמודו – שלימות גדרי הנותן.

ולא אמר דבר שלא שמע מרבותיו, כי היה טרוד לא לשכוח אף מילה, ואידי דטריד למיבלע לא פליט, והת"ק סובר כי זה דבר הכי עיקרי לעם ישראל, אבל אבא שאול אומר שהעיקר הוא ר' אלעזר בן ערך כמעיון המתגבר – שלימות גדרי המקבל.

ולהעיר שבעל המאמר הוא אבא שאול, שמרמז על העלמות והסתרים, כמבואר בשיחת פ' תצוה תשנ"ב, ודוקא אז מתגלה שלימות גדרי המקבל.

(31) בפרק שני דאבות, משנה ט'.

ויש להוסיף לכל זה מהמבואר במשניות מסכת שבת, פרק א' משנה ד', "אלו מהלכות שאמרו בעלית חנניה בן חזקיה בן גרון, כשעלו לבקרו (באותו מעמד) נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל ושמנה עשר דברים גזרו בו ביום". והגמרא בבבלי וירושלמי מביאין כל הי"ח גזירות.

וי"ל ע"ד הדרוש למה ניצחו בית שמאי לבית הלל דוקא בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון, כי הרי מבואר בפירוש המשניות להרמב"ם עפ"י דברי הגמרא בשבת י"ג ע"ב "אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וחנוניה בן חזקיה שמו, שאלמלא הוא נגזו ספר יחזקאל שהיו דברים (נראים) כסותרין דברי תורה (כגון יחזקאל מ"ד ל"א כל נבלה . . לא יאכלו הכהנים, דמשמע דשאר ישראל מותרים בנבלה), מה עשה (חנוניה בן חזקיה) העלו לו שלש מאות גרבי (כדי) שמן (למאור ולמזון) וישב בעליה ודרשן (שלא יהי' סתירה בין הפסוקים, כגון שפירש דכיון דכהן מותר במליקת עוף הו"א דמותר בשאר נבילה קמ"ל דאפילו כהן אסור בנבילה וכש"כ שאר ישראל).

ומסביר הרמב"ם דחכמי הדור היו עולים לבקרו לעתים קרובות, ובאחד מהביקורים הללו התאספו שם חבורה גדולה של תלמידי שמאי והלל.

ולפיכך דוקא אז גברי תלמידי שמאי, כי היה בעליית חנניה בן גרון אחד שניתן עצמו לגמרי מהוויות העולם, היינו גדרי הנותן. ולפיכך דוקא אז פסקו כבית שמאי.

ומבואר בגמרא "אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל" (בבלי יז, א, ירושלמי יא, א).

ומסביר הרבי בלקו"ש חכ"ד בשיחה הראשונה, כי למה קשה אותו היום כיום שנעשה בו העגל, ונדחקו בזה במפרשים להגיד שהלל היה ענוותן כמשה ובעטו בו, כמו שבעטו במשה.

ומסביר הרבי, כי מימרא זו מצינו ג"כ במסכת סופרים כשתירגמו התורה לתלמי המלך, שאותו היום קשה כיום שנעשה בו העגל.

ומסביר בזה הרבי שכשיש רק גדרי הנותן או רק גדרי המקבל, והם לא מחוברים יחד, אפשר מזה לצאת טעויות גדולות, כמו העגל. שהיה שלימות גדרי הנותן לאחר עשרת הדברות, אבל לא היה שלימות גדרי המקבל עדיין, ולפיכך טעו חטאו בחטא העגל.

עד"ז כשתרגמו התורה לתלמי המלך היה שלימות גדרי המקבל, תכלית השכל חכמת יוון, אבל היה חסר לגמרי גדרי הנותן, שזה תורתו של הקב"ה, ולפיכך התחילה תורתו באל"ף אלקים ברא בראשית, כי היה חסר אצלו הידיעה הבסיסית שזה תורתו של ה', ומה שאנחנו משיגין זה רק ב' (כמבואר באורך בלקו"ש חט"ו בשיחה הראשונה).

ומזה אפשר לבוא תוצאות הכי חמורות, במימדים הכי גדולים, כמו חטא העגל, ועד"ז במס' שבת, דגברו תלמידי שמאי, היה תכלית גדרי הנותן, היה ג"כ יום קשה כמו העגל, שהי' שם גם שלימות גדרי הנותן, שמאי ולא היה גדרי המקבל הלל. ובעטו בו, הרי מזה יכול להיות תוצאות הכי חמורות כמו בחטא העגל, שהי' גדרי הנותן בלי גדרי המקבל.

ומעניין לציין שמבואר שגזרו על פת עכו"ם ויין עכו"ם וגבינות עכו"ם ושמן עכו"ם וכו', וגזירה הרביעית דשמן עכו"ם הותר כי לא נתפשטה בכל ישראל - היינו גדרי המקבל.

ד

ובזה יש לפרש ג"כ מחלוקת ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש במס' גיטין ע' ע"א דר' יוחנן סב"ל דתורה מגילה מגילה ניתנה, משא"כ ריש לקיש סב"ל דתורה חתומה ניתנה.

וצ"ל במה נחלקו, ויש לומר בזה דהרי זה בדומה לפלוגתת ר"ע ור' ישמעאל, דר' ישמעאל מכיון שהי' צדיק כל ימיו, חי בגדרי הנותן, ולפיכך מגילה מגילה ניתנה. וריש לקיש שהיה בעל תשובה, היה על דרך ר"ע שהי' בגדר רצוא ומדגיש כעיקר גדרי הנותן, וזה חתומה חתומה ניתנה.

ומפורש הדבר שם בחידושי אגדות למהרש"א וז"ל "מהידוע כי התורה אחת גמורה היא לפי הנותן יתברך ב"ה, אמנם לפי המקבלים יש בה שינויים מחולקים והוא כי סוד ונסתר של התורה מורה על שמו המיוחד, כמ"ש מי יודע לצרף שבתורה, והנגלה של התורה מבואר שהן מצות האדם וז"ש מגילה מגילה ניתנה, מחולקים בשינוי ענינים לפי מקבלים ושומר חתומה היינו חתומה וסתומה כחיבור אחד לפי הנותן ית' ברוך הוא עכ"ל המהרש"א. - היינו גדרי הנותן.

ודוקא ר' יוחנן שהוא צדיק מתולדתו והוא בדרגת שוב, סב"ל דמגילה מגילה ניתנה, לפי דרגת המקבל.

ובאמת לפי המ"ד דתורה חתומה ניתנה כתב משה כל הי"ג ספרים ביום מותו בהשבעת הקולמוס, היינו גדרי הנותן.

ה

וכן מצינו בתורתו של הגאון המקובל אביו של הרבי, הרב לוי יצחק ז"ל, בהערותיו לש"ס, מס' קידושין עמ' קלט, בנוגע לאביו ורבא, דאביו הוא גדרי הנותן, מקיף הרחוק, ורבא הוא גדרי המקבל מקיף הקרוב, ומתחיל ומביא פלוגתתם במס' קידושין בנוגע לקידושין שאין מסורין לביאה, דהיינו שקידוש א' משתי אחיות, ולא פירש למה התכוון.

דאביו ס"ל דהו קידושין ומצריך גט, ורבא ס"ל דלא הו קידושין, ולא צריך גט בכלל, ומבאר שם, דמצד גדרי המקבל לא הו קידושין, משא"כ מצד גדרי הנותן הו קידושין.

ועפ"ז מבאר הגמ' בברכות מ"ז, שרבה שאל אביו ורבא ורחמנא היכא יתיב, רבא הראה לקורת הבית (היינו מקיף הקרוב גדרי המקבל) ואביו הראה כלפי שמים (מקיף הרחוק גדרי הנותן).

ועפ"ז מסביר למה רבא חי מ' שנה, ואביו חי ס' שנה.

ולאחרי זה ממשיך וזה לשונו "ומה שבכל מקום איפסיקא הלכה כרבא, לבר מיע"ל קג"ם שהלכה כאביו, הוא מפני שעתה הוא בחי' תבונה . . לכן לא איפסיקא הלכה כאביו, עם שהיה חריף ביותר (וע"ד בית שמאי דהווי חריפי טפי אין הלכה עתה כמותם, רק לעתיד לבוא, וידוע שבית שמאי הם מבחי' לאה, ובית הלל הם מבחי' רחל ... עכ"ל.

(הרי רואים הקשר בין בית שמאי אביו ולאה כפי שביארנו).

ועד"ז מבאר פלוגתתם בגיטין, דאביו סב"ל דגילוי מילתא בגיטין לאו מילתא היא, ואפי' גילה דעתו שאינו שמח וחפץ בהגט, כל זמן שלא אמר הרי זה גט בטל, הרי"ז גט כשר.

משא"כ רבא סב"ל דכיון דבגדרי המקבל מקיף הקרוב, אמר שאינו רוצה בהגט – בטל הגט.

עיי"ש מסביר למה הלכתא כוותי' דאביי בשש הלכות אלו דוקא עפ"י קבלה. וכן למה רב ספוקי מספקא ליה עפ"י קבלה. עיי"ש האריכות.

והעירני חכם אחד, דצריך ביאור דהרי גבי יאוש שלא מדעת, בבבא מציעא כ"א ע"ב, רואים שאביי פוסק לא הווי יאוש, ורבא סב"ל, דהווי יאוש. ולכאורה הי' צריך להיות להיפך דמצד גדרי הנותן אביי הי' צריך להיות יאוש, ומצד גדרי המקבל רבא לא הי' צריך להיות יאוש. וצ"ע.

ואולי יש לומר בזה דמצד גדרי הנותן אל לו ליהודי להתאייש, ולפיכך סב"ל לאביי דלא הווי יאוש כל זמן שלא התייאש בפועל.

אבל רבא סבירא ליה, דכיון דמצד גדרי המקבל הרי סופו להתיאש, כשיוודע לו שנאבדה לו האבידה, ולפיכך סבירא ליה דמעכשיו הרי זה יאוש. דמתחשבין בגדרי המקבל.

ו

ובאמת זה התחיל מהתחלת שבטי י-ה, כמבואר בתורה אור פ' ויצא במאמר ד"ה וללבן שתי בנות, דלאה היינו עולם המחשבה, ביטול במציאות (גדרו של הנותן) ורחל היינו עולם הדיבור (גדרי המקבל) עיי"ש בהמאמר כי זהו החילוק בין לויתן ושור הבר נשמות מעלמא דאתכסיא נוני ימא (גדרי הנותן) ונשמות דעלמא דאתגליא (גדרי המקבל) – "אלא הענין כי באמת צ"ל ב' הבחי' דמחשבה ודבור דהאי בלא הא לא סגי . . אלא שלא רצתה שיהי' העיקר נוני ימא . . ואמנם יעקב ידע שזה אי אפשר רק לבני עליה שהן מועטין אבל כל ישראל עיקר רוב העסק הוא ע"י דבור ומעשה ולכן היה באהל רחל עיקר קביעותו שהוא בחי' דבור ומעשה, ומ"מ צ"ל ג"כ מחשבה . . עכ"ל, עיי"ש אריכות הביאור, החילוק בין נשמות דלאה ונשמות דרחל.

והיינו ע"ד גדרי הנותן לאה, וגדרי המקבל נשמות דרחל, ובלשון אדמו"ר הזקן "דהא בלא הא לא סגי".

ז

ובאמת חילוק זה מצינו ג"כ בהחילוק בין משה רבינו לאחיו אהרן כהן גדול. דמשה הוא שושבינא דמלכא, היינו גדרי הנותן, ואהרן הוא שושבינא דמטרוניתא, כלל ישראל, היינו גדרי המקבל.

ובזה מתרץ בתורה אור דרושים לפ' תצוה, למה אצל משה נאמר במנורה הלשון תמיד, כי הוא גדרי הנותן ואצלו אין שינויים. משא"כ אהרן הוא שושבינא דמטרוניתא היינו גדרי המקבל ואצלו כן מורגש שינויים, ולפיכך כתוב אצלו מערב עד בקר יערך אותו אהרן.

ועד"ז מצינו בפ' שמיני שמשה אמר לאכול כל הג' שעירים כי מה בכך שמתו בני אהרן. אבל מצד גדרי הנותן, הלא אין רע יורד מלמעלה, ואין עוד מלבדו וכו'.

וע"ז ענה לו אהרן "אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות", כי מצד גדרי המקבל יש קושי גדול במיתת בניו נדב ואביהוא, וע"ז בא הכתוב ואומר "וישמע משה וייטב בעיניו", כי צריך להתחשב בגדרי המקבל.

הרי רואים אנו בזה דכך היה הדבר מראשית יצירתו של עם היהודי, היה לו מנהיגים ששאפו לגדרי הנותן, משה אמת ותורתו אמת, ואהרן שמדריך עם ישראל, ומשנה מפני דרכי שלום, ודוקא בהצטרפות מנהיגות של שניהם מצליח עם היהודי, גדרי המקבל וגדרי הנותן.

ויש להעיר בזה מביאורים לפרקי אבות מבאר שם דדוקא הלל הקשור לגדרי הנותן, ולפיכך קירב הגרים ששמאי דחפם באמת הבנין. הוא אומר הווי מתלמידיו של אהרן, ומסביר שם ג"כ שכמו שפעל אהרן על משה, וכפי שכתוב וישמע משה וייטב בעיניו, כמו"כ הנהגת הלל פעל על שמאי, והוא אמר "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

ויש להעיר בזה גם מדברי המדרש שמות רבה פ"ה י. חסד זה אהרן אמת זה משה.

חסד גדרי המקבל, אמת גדרי הנותן, עי' באריכות בכ"ז בלקו"ש חי"ז שמיני ג'. ועי' גם בלקו"ת שיר השירים מ"ח ג' מסביר מחלוקת שמאי והלל דשמאי אומרים כלה כמות שהיא והלל אומר כלה נאה וחסודה.

וזה לשון הגהת הצ"צ שם "ודברי בית שמאי מדבר שקר תרחק ותשובת בית הלל הוא כעין מ"ש ברכות פ' ח' בענין חסד ואמת, חסד אומר יברא שכולו מלא חסדים, ואע"פ שאינו של אמת, ע"ש. וכמארז"ל שמתוך שלא לשמה בא לשמה. עכ"ל.

היינו דבית הלל מתחשבין עם גדרי המקבל ואם בעיני המקבל הכלה יפה, אפשר לומר כלה נאה וחסודה.

וי"ל כי זוהי ג"כ החילוק בין לוחות הראשונות גדרי הנותן, ולוחות האחרונות גדרי המקבל, הקשורים עם תשובה.

ובזה מובנים דברי המדרש בפ' כי תשא פרשה מ"ז ז – אמר הקב"ה (למשה) נצטערת, חייך אין אתה מפסיד בלוחות הראשונות לא היו אלא י' הדברות בלבד, עכשיו שנצטערת אני נותן לך הלכות מדרשות ואגדות. עכ"ל. היינו שדוקא בלוחות האחרונות נתרבה ריבוי תורה, מצד גדרי המקבל והתשובה שקשורה ללוחות שניות דוקא.

וזה קשור גם עם מאמר הפסוק "פסל לך שני לוחות כראשונים" היינו דוקא גדרי המקבל פסל לך.

ובזה יש לבאר עוד מדרש תמוה, דהרי ידוע דמשה זכה לקרני ההוד רק ע"י לוחות השניות. וז"ל המדרש תשא פמ"ז ז' "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו ומהיכן נטל משה קרני ההוד. . ר' ברכיה הכהן בשם רבי שמואל אמר הלוחות היו ארכן ו' טפחים ורחבן ו' והיה משה אוחז בטפחיים והשכינה בטפחיים וטפחיים באמצע ומשם נטל משה קרני ההוד. עכ"ל המדרש.

וכבר דרשו בו דורשי רשומות, שהטפחיים בהן אחז משה הן פשט שבתורה וטפחיים באמצע הם רזין דאורייתא. והטפחיים שהשכינה אוחז היא רזין דרזין, ולפי"ז צריך ביאור למה דוקא באחיזתו בהטפחיים דפשט שבתורה זכה לקרני ההוד.

וביפה תואר שם מפרש מצאתי כתוב שהכוונה במה שכתוב משה אוחז טפחיים כו' משום שיש בתורה חלק נבדל שה' לבדו והם הסודות הנעלמים והידועים לה' לבדו, וחלק שלא זכה בו רק משה לבדו, והם סתרי התורה שנגלו אליו, וחלק ששויים בו כל ישראל ומן הטפחיים אשר באמצע וזה החלק אשר כל ישראל שווים בו, ומשה הלא למד לכל ישראל את התורה

כפי אשר יוכלו להבין (היינו גדרי המקבל) ובזכות זה זכה לקירון עור פנים. עכ"ל.

או י"ל בדברי המדרש באופן אחר קצת, דדוקא ע"י התעסקותו של משה בטפחיים התחתונים של הלוחות, היינו גדרי המקבל, דוקא עי"ז כה לקרן עור פניו דדוקא ירידתו מגדרי הנותן דרגת משה לגדרי המקבל דוקא משום זה ועל ידי זה זכה לקרן עור פני משה.

ויש להוסיף בזה מהמבואר בלקו"ש חי"ב עמ' 64 על הגמ' בבבא מציעא פ"ו ע"א, "קא מפלגי במתיבתא דרקייעא אם בהרת קודמת לשער לבן טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת טהור, ספק? הקב"ה אומר טהור וכולהו מתיבתא דרקייעא אמרי טמא, ואמרי מאן נוכח, נוכח רבה בר נחמני, דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים, אני יחיד באהלות, שדרו שליחא בתריה . . אמר טהור טהור".

ומקשה הרבי, כי איך יכול רבה בר נחמני להכריע במחלוקת בין קוב"ה ומתיבתא דיליה.

ומבאר בזה, דקוב"ה הוא גדרי הנותן והמתיבתא דרקייעא הוא גדרי המקבל, ולא התקבל בשכלם שיטת הקב"ה שאמר טהור.

וע"ד שארז"ל בעירובין י"ג ב', הובא בלקוטי תורה בהדרוש המפורסם על דברי הגמ' הנ"ל קא מפלגי במתיבתא דרקייעא, שלא קבעו הלכה כר"מ מפני שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו – עכ"ל.

אבל דוקא רבה, שאמר טהור מצד גדרי הנותן, וטהור מצד גדרי המקבל – העולם, הוא זכה לאור באין ערוך, והוא יכול להכריע. ולפיכך אמר טהור טהור פעמיים, טהור מצד גדרי הנותן, וטהור מצד גדרי המקבל.

ודוקא זה הכריע בין המחלוקת דקוב"ה ומתיבתא דרקייעא שלו, כי ע"י עבודתו בגדרי המקבל זכה לאור נעלה דגילוי העצמות, דלא שייך בו שינויים ומחלוקת.

ומביא ע"ז המארז"ל דכתובות, גדולים מעשה צדיקים (גדרי המקבל) יותר ממעשה שמים וארץ (גדרי הנותן). ולפיכך רק רבה בר נחמני יכול להכריע.

ודוקא רבה בר נחמני ע"י עבודתו למטה, זכה לגילוי אורו של יחיד, ולכן פסק הר"ש ספ"ד דנגעים דספיקו טהור כדעת רבה בר נחמני.

(אבל הרמב"ם ספ"ב מהלכות טומאת צרעת פסק כת"ק דספיקו טמא, הרי פירש הכסף משנה, דכלל בידינו דהלכה כת"ק, וממשיך הכסף משנה להקשות "ואע"ג דאמרינן מאן נוכח רבה בר נחמני, ואיהו אמר טהור ויצתה נשמתו בטהרה, יש לומר כיון דבשעת יציאת נשמה הוא דאמר הכי, הווי בכלל לא בשמים היא ואינו כדאי להוציא מכלל שבידינו דהלכה כת"ק".

וי"ל הפירוש בדברי הכסף משנה, דכיון דכבר היה רגע לפני יציאת נשמתו, לא היה כבר בגדר גדרי המקבל.

ועוד מביא הרבי, דכשאמרו בבבא מציעא מאן נוכח וביקשו ממנו להכריע, הרי לא ידעו שאוחז דקה לפני יציאת נשמתו, ולפיכך ביקשו ממנו להכריע, כי סברו שהוא עדיין למטה ונמצא בגדרי המקבל, ויכול לפסוק.

עוד מבאר בהגהת הצ"צ בסיום המאמר קא מפלגי במתיבתא דרקייעא, דהרמב"ם אינו פוסק כרבה, כי היה יחיד בנגעים. ע"ד שלא פסקו כרבי מאיר שלא יכלו לעמוד על סוף דעתו. כי לא היה בגדרי המקבל, רק בגדר יחיד למעלה מגדרי המקבל).

יש להעיר בזה מסידור עם דא"ח שער חג המצות רפ"ה עמ' ב', וז"ל "ועם ענין הנ"ל שנפש אלקית לא ירדה אלא לברר לבושי נוגה כו' יובן הטעם שאמר ר' יוחנן בן זכאי איני יודע באיזה דרך מוליכין אותי כו', ולכאורה יפלא הלא ידע בנפשו שלא אז מאהל תורה ויראת ה' כל ימיו?

ומבאר שם כי לא ידע אם בירר נפשו הבהמית ודוקא עי"ז יוכל לבוא לגילוי המהות דאלקות בג"ע.

ודוקא על ידי בירור נפשו הבהמית והלבשתו בגדרי המקבל, אפשר לזכות לגילוי אוא"ס, וכמבואר ג"כ בלקו"ש חי"ב הנ"ל, דיש פסוק בואתחנן אתה הראת לדעת, דמיירי בגדרי הנותן, ויש פסוק וידעת היום והשבות אל לבבך, דמיירי בגדרי המקבל, ואיפה אומר הפסוק המילה "ביום" דמיירי על גילוי מאוא"ס בלתי משתנה, דוקא בפסוק של וידעת, דמיירי על עבודה עם הנפש הבהמית.

ולפיכך זכה משה לקירון עור פני משה דוקא ע"י אחיזתו בשני הטפחיים בתחתית הלוחות.

ויש להוסיף בזה מהמבואר בדרוש הנכבד לי"א ניסן, ביום עשתי עשר יום תשל"א, דמביא שם מאמר המדרש משל למלך שנכנס למדינה והיה עמו דוכסין ואיפרכין ואיסטרטלוטין, חד אמר אנא נסיב דוכסין לגבי, וחד אמר אנא נסיב איפרכין לגבי, וחד אמר אנא נסיב איסטרטלוטין לגבי, היה פקח אחד לשם אמר אנא נסיב מלכא.

וצריך להבין מהו פיקחות הפיקח, דאם תאמר דהפקח חושב על העתיד, ויודע שלאחרי שיתבררו הניצוצות ויתבטלו הקליפות לגמרי, לא יהי להם יניקה יותר, א"כ ה"ה שניהם בגדר הנבראים, בגדר דלגרמיה וחושבין על עצמן, והם אינם חושבים על העתיד והוא חושב על העתיד.

אבל קשה לומר דזהו פקחותו של הפקח, ע"ד מאמר המשנה, איזהו חכם הרואה את הנולד. אבל מלשון המדרש מהפסוק חלקי אמרה נפשי ואנא נסיב מלכא, מוכח שבחירתו של הפקח הוא לא מצד התועלת שמגיע לו מזה, רק מזה שרוצה את המלך, שאפילו שעכשיו יש להם יניקה יותר לא איכפת לו כלל כי הוא רוצה שייכות פנימית עם המלך, ולא עם חיצוניות הרצון.

והנה באמת טבע זה הוא למעלה לגמרי מגדרי הנבראים, כי נברא חושב רק על עצמו ולגרמיה.

אבל פקחות הזאת היא רק מצד הנשמה, שאינה חושבת על עצמה כלל, רק נמשך לה' כנר בפני האבוקה, כמבואר בתניא פי"ט.

וע"ד תורת הבעש"ט הידועה על הפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, שאינו מבקש שום דבר לעצמו וכל כוונתו הוא רק שיהי' לפני ה' ישפוך שיחו.

ואח"כ אומר הרבי שם בסעיף ז' "ואולי יש להוסיף דע"י שהבחירה דהנשמה שלמעלה מן השכל נמשכת ופועלת בהשכל מיתוסף בה עילוי נעלה יותר מכמו שהיא מצד עצמה, ומבאר בזה עפ"י המבואר בסידור עם דא"ח ד"ה עבדים היינו, החילוק בין חיצוניות הרצון ופנימיות הרצון, דכיון שאומות העולם, שייכים לחיצוניות הרצון, ולא נבראו אלא כאמצעי לעזור לעם ישראל, א"כ מחשיבין הם האמצעי לעיקר, אבל בני ישראל שייכים לפנימיות הרצון, כי בהם עיקר וחפץ פנימיות ה', ובמילא אינם רוצים חיצוניות, ונגררים אחרי פנימיות של ה' – אנא נסיב מלכא.

והמשכת הפנימיות בא בריבוי ובתוקף דוקא כשמתלבש בלבושי המתברר בשכל, כי זהו ענינו של פנימי, שבא בכלי המקבל.

וזהו מה שהבאנו מקודם כי אמיתית מרחב העצמי היינו גדרי הנותן מתגלה דוקא ע"י שבא בגדרי המקבל באופן פנימי.

ומסיים הרבי בהמאמר הנ"ל דזהו הענין שדוד ביקש למנצח לדוד להזכיר, שיזכירו את דוד גם בביאת המשיח, היינו שהגם שאז גילוי תורתו של משיח, שהתורה שלנו היא הבל לגבי תורתו של משיח, ביקש דוד שגילויים אלו יבואו בפנימיות דוקא.

כי דוד המלך הוא משבעה רועים, היינו אור פנימי, ומשיח הוא משמונה נסיכי אדם, היינו מקיף, ודוד ביקש שיהי' התחברות שניהם ומשיח יהי' משמונה נסיכי אדם וגם משבעה רועים, כמבואר בתו"א דרושי חנוכה (מקץ לג, ד), היינו המשכת אור המקיף בפנימיות, תכלית החיבור דגדרי הנותן וגדרי המקבל [עי' גם במאמר דונחה תשכ"ה שמש"ח יהי' רב וגם מלך, רועה וגם נסיך, יעו"ש באריכות].

והנה הרועים מבואר בתו"א דרושי חנוכה, קשורים עם לימוד התורה, ויש לקשר כ"ז עם המבואר בלקוטי תורה שיר השירים ד"ה לריח שמניך טובים, ומביא בסיום המאמר הגהת הצמח צדק, שזהו ע"ד שארז"ל לעולם ישלם אדם תלמודו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, שלישי בתלמוד.

ומסביר בזה כי שלישי במקרא כולל לא רק מקרא אלא גם אגדות וסיפורי מעשיות, וגם זהר וכתבי האריז"ל, שהאדם אינו מבין הסודות הטמונים בזה, אבל יודע שיש בו סודות, ואפי' כשלומד קבלה אינו מבין המהות רק המציאות. ולפיכך כולם נכללים במקרא (משא"כ ספרא וספרי נכללים בשלישי במשנה, כי הם הלכות שבתורה ולא סיפורי מעשיות).

ומבאר בזה כי צריך שלישי במקרא, הגם שזה למעלה מגדר ההשגה שלו, כי צריך שיהי' גם גדרי הנותן.

ועייג"כ בהביאור דולא תשבית לאחרי אריכות הביאור בשלישי במקרא, מבאר "וזהו שנזכר (במסכת שבת לא) עירבת לי בהם קב חומטין דתיבת לי מיותר, אלא דר"ל שע"י שיראת ה' היא אוצרו אזי התורה והחטים הם לי

(היינו גדרי הנותן) ונקרא תורת ה' וכמ"ש והייתם לי כו', כי לי בני ישראל כו', משא"כ תורה בלא יראה כו' עכ"ל שם.

ועפ"ז מתרץ הצמח צדק בשיר השירים קושיית הר"ן, למה צריך שלישי במקרא הלא המשנה חמורה ביותר, וע"ז בא התירוץ, כי צריך להיות גדרי הנותן. ולפיכך צריך שישלים שנותיו שלישי במקרא ושלישי במשנה ושלישי בתלמוד.

ואולי עפ"ז יש לפרש מאמר המדרש הנז"ל דהקב"ה אוחז טפחיים הראשונים היינו מקרא גדרי הנותן. ושני טפחיים באמצע, היינו משנה, ושני טפחיים בידו של משה – היינו תלמוד, גדרי המקבל.

וזה מתאים למ"ש בגמ' נדרים ד"ה נתן למשה פלפולה של תורה, היינו תלמוד והוא נהג בה טוב עין, ומסרה לישראל.

ומבואר הדבר מפורש בקונטרס ל"ג בעומר תשמ"ח (הקשור עם יום הבר מצוה של בני צמח יחי'), דרשב"י שעיקר ענינו פנימיות התורה, נתעלה דוקא עי"ז שירד להתעסק בנגלה דתורה, כי פנימיות התורה ענינו גדרי הנותן, ודוקא ע"י שירד לגדרי המקבל תלמוד, נפעל בו עליה גדולה ושניהם נגלה ותלמוד ביחד מוכרחין המה.

ויש להביא לזה סמוכין גם מהמבואר בלקו"ת פקודי (באריכות גדולה) החילוק בין מ"ע ומל"ת, דמצוות לא תעשה גבוהין יותר ממצוות עשה, ולפיכך אי אפשר לעשות כלי לקבל האור, אבל דוקא ע"י מצוות דברי סופרים, מקבלים אותו האור הנעלה בכלי, ע"ד המעלה דגדרי המקבל לגבי גדרי הנותן.

ויש להוסיף בזה מהמבואר בלקו"ש חכ"א ע' 62 בא ב', ומביא דברי המדרש בקהלת, בנוגע לפרשת החדש על הפסוק טובים השנים מן האחד, "טובה פרשה שנאמר על פי שנים מפרשה שנאמרה ביחיד, בשנים שנאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, החדש הזה לכם", עכ"ל המדרש.

ושואל הרבי הרי מבואר בתורת כהנים י"ג דברות נאמר בתורה למשה ולאהרן, ולמה בחרו דוקא בפרשת החדש?

וגם דהו"ל להמדרש לומר טובים פרשיות שנאמרו ע"פ שתיים לשון רבים.

ומבאר הרבי עפ"י פנימיות הענינים, שדוקא בהמצוה של קידוש החדש, מתבטא הענין של האיחוד דמשה שושבינא דמלכא, גדרי הנותן ואהרן שושבינא דמטרוניתא – גדרי המקבל. ולפיכך דוקא על פרשה זו נאמר המדרש דטובים השנים מן האחד.

כי מצד אחד יש בו הענין דלמעלה מטעם ודעת, הגדת עדות, גדרי הנותן, ומצד שני יש בו גדרי המקבל שהסנהדרין היו בקיאים בחכמת התכונה בשכלם. והיו צריכין לדעת באיזה יום יראה הירח, ומביא שם בהערה 49 מדברי הגהת הצ"צ על מדרש דקהלת, וז"ל "שהעילוי בפרשה זו (שנאמרה על פי שנים) לגבי כל הפרשיות שבהתורה שנאמרו על ידי משה לבד, הוא כמעלת ימות המשיח לגבי מתן תורה שבמתן תורה היתה רק ירידת העליון למטה, אף שעדיין לא נזדכך התחתון (היינו רק גדרי הנותן), משא"כ לימות המשיח, שיהי' גם הזדככות התחתון (היינו האיחוד דגדרי הנותן וגדרי המקבל בשלימותה כדין וכדין).

ח

ויש לקשר כל זה עם ביאורי הרבי בהגדה של פסח:

מבואר בלקו"ש חכ"ו ע' 43 ואילך, שיחת וארא. לתרץ קושיית המרדכי דאם שותים ארבע כוסות כמבואר בירושלמי על ארבע לשונות של גאולה, וז"ל בירושלמי, מניין לארבע כוסות, ר' יוחנן בשם רבי בנייה כנגד ארבע לשונות של גאולה והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי.

ושואל המרדכי, וקשה דאם כן ליבעי ארבע לחמים (היינו ארבע מצות)? ולמה צריך ארבע כוסות של יין.

ומבאר שם עפ"י דברי הגמ' שבת אמרי לי' רבנן לרבי יהושע בן לוי, אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו, אל"ף ב"ת, אלף בינה, גימ"ל דל"ת גמול דלים, היינו דגומל אות גימל מורה על העשיר היינו המשפיע, ודל"ת מורה על העני היינו המקבל.

ובאותיות אחרות, גימ"ל היינו גדרי הנותן ודל"ת היינו גדרי המקבל.

ולפיכך יש שלוש אבות היינו משפיעים, וארבע אמהות היינו מקבלים.

והמצה מבואר בצרור המור, הוא כפי שאומר בעל ההגדה, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בציקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק וגו', היינו שהמצה מורה על הגילוי מלמעלה, "בא הקב"ה וגאלם", היינו גדרי הנותן, ולפיכך יש רק ג' מצות ולפיכך מצה אין בו טעם כי הוא למעלה מטעם ודעת.

ולפיכך מסביר הרבי בהשיחה שם שזהו טעם הפנימי לההלכה דבלע מצה יצא.

אבל הד' כוסות של יין, מורה על גדרי המקבל, ולפיכך יש בו שמחה, ויש בו טעם, כי הבן אדם מתהפך ונעשה שמח, וזה קשור עם תורה שבעל פה. וזה קשור גם עם הפסוק ולקחתי אתכם לי לעם, שהתחתון המקבל מתעלה ונעשה עמו של הקב"ה.

ובליל הסדר חוגגים ב' הגאולות, הגאולה דגדרי הנותן, ג' מצות מלשון גמול, וד' כוסות של יין מלשון דל"ת, היינו גדרי המקבל.

ודווקא בהתאחדותם יחד יש גאולה שלימה, וחירות מכל ענינים המבלבלים.

ויש להוסיף בזה מביאורי הרבי בהגדה, פסח תשכ"ה בליל הסדר הב', מעשה בר"א בן עזריה וכו', והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

דלכאורה יפלא איך היו עוברים חכמים אלו על מצות ק"ש בזמנה, אילולא שהיו תלמידיהם מזכירים להם ואומרים רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

ומסביר הרבי, דהרבותינו היו בדרגת תורתם אומנתם, ומבואר בירושלמי ברכות וריש מסכת שבת דפטורין מקריאת שמע (היינו שהם היו בדרגת גדרי הנותן), אמרו להם תלמידיהם רבותינו, כיון שהערב זה ליל הסדר וצריך להיות איחוד גדרי הנותן וגדרי המקבל צריכים אתם לרדת מדרגתכם, כפי שנאמר על ליל הסדר שצריך להיות באופן דוהגדת לבנך, ולרדת בגדרי המקבל ולקרית שמע כפי שאנחנו קורין, ודוקא עי"ז יקויים מצוות ההגדה

והגאולה ע"י איחוד גדרי הנותן והמקבל, וכפי שנתבאר לעיל באיחוד ג' המצות וד' כוסות יין, גדרי הנותן וגדרי המקבל.

ויש להוסיף בזה עוד על פי מה שביאר הרבי בליל הסדר תשכ"א על מאמר ההגדה אפילו כולנו חכמים ונבונים מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.

דצריך להבין מהי הקס"ד שבשביל שאנחנו גדולים בידיעת התורה ניפטר ממצות סיפור יציאת מצרים?

והביאור בזה שאפילו שישנו אצלך תכלית השלימות בידיעת התורה היינו תכלית השימות בגדרי המקבל הרי זה לא מספיק ליציאת מצרים וצריך דוקא גדרי הנותן למעלה מטעם ודעת להוציא אותנו מארץ מצרים על דרך המבואר בסידור עם דא"ח ועוד מקומות שהגאולה באה דוקא מזרועות דאריך אנפין למעלה מסדר השתלשלות גדרי הנותן.

ויש להוסיף ולהמשיך בפירוש ההגדה "ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול".

וביאר הרבי בליל שני דסדר פסח תש"ל, דלמה משתמש פה בעל ההגדה בשם המקום, כי מצד גדרי הנותן אין פה מקום לארבעה בנים, ודוקא מצד המקום, שממלא מקום העולם, היינו שיוורד בגדרי המקבל ויורד לגדרי ארבעה בנים מחולקים, ולפיכך נקרא בשם המקום.

ועד"ז בהפיסקא, חכם מה הוא אומר "מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם? ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן".

והביאור בפסקה זו כפשוטו, שהבן חכם שואל מהו הלכות הפסח, ועונין לו כל הלכות הפסח עד הלכה האחרונה דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.

אבל צריך ביאור, וכי הבן חכם אינו יודע מאמר המשנה דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן? ועוד דאי רק כפשוטו, הו"ל לבעל ההגדה למימר "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח עד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן?"

וביאר הרבי בליל הסדר השני תשכ"א, הובא בלקוטי שיחות חלק ג' עמ' 961, דהבן חכם הוא באצילות (היינו גדרי הנותן) והוא שואל מה נוגע

החילוקים דעדות חוקים ומשפטים, הרי הכל מצוות מהבורא יתברך (ע"ד שי' רע"ק שבני ישראל ענו על הן הן ועל לאו הן) – היינו גדרי הנותן.

וע"ז עונין להבן חכם, דאפי' שפסח היא גדרי הנותן, אבל צריך שיתלבש בגדרי המקבל ששם כן יש חילוקים בין עדות חוקים ומשפטים.

וזה רואים מהמשנה "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", ומבארים על זה "כדי שישאר טעם מצה בפיו" דאפילו פסח שהוא למעלה ממדידה והגבלה קפיצה ודילוג, צריך שיהי' טעם מצה בפיו, שיבוא בגדרי המקבל. ויהי' לו עריבות ומתיקות מזה בגדרי המקבל, ולפיכך צריך להיות החילוק דעדות חוקים ומשפטים.

ויש להאריך בזה יותר [בהפיסקא יכול מראש חודש, שלימות גדרי המקבל, תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, היינו המצוות גדרי הנותן, ובהפסקא מעבר הנהר ישבו אבותיכם וכו'³²]. עד לסיום ההגדה שלוקחין כוסו של אליהו ומחזירין אותו לתוך הבקבוק, שמורה על כל הגילויים הכי נעלים דגדרי הנותן באים בתוך גדרי המקבל, כמבואר בשיחת ש"פ מצורע תשמ"ט הערה 78.

ועד"ז המנהג לומר שיר השירים לאחר ליל הסדר, וידוע המאמר בלקו"ת דשירים לשון רבים מורה על השיר דיחודא עילאה – גדרי הנותן, והשיר דיחודא תתאה – גדרי המקבל, ודוקא ע"י יחוד שניהם, יחוד רצוא ושוב, נעשה אמיתית השיר והשמחה, וגילוי מרחב העצמי.

ועיין ע"ז במאמר שיר השירים ש"פ מצורע תשכ"ה.

ועד"ז יש להסביר מאמר המשנה בפסחים, ע"ד אנשי יריחו שהיו כורכין את שמע, ולא מיחו בידם, אבל היה שלא ברצון חכמים.

ומבואר הדבר בריבוי מקומות בדא"ח, בלקו"ת ובקונטרס עץ החיים, ועוד. שהיו אומרים שמע ישראל בלי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ולא היה רצון חכמים נוחה מזה, כי הם רצו רק להיות יחו"ע בלי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, דהיינו רק גדרי הנותן. אבל לא זוהי תכלית הכוונה

(32) דמצד אחד מעבר הנהר ישבו אבותיכם – מדבר על דרגות גבוהות לפני הצמצום, שלימות בגדרי הנותן. ודוקא משום זה יכלו לפעול בעבר הנהר מקום מלאה גלולים גדרי המקבל.

כמבואר שצריך להיות דוקא גם גדרי המקבל, יחודא תתאה, ואז דוקא נשלמת הכוונה.

וכמבואר במס' פסחים שם, נ"ו ע"א, "אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי, משל לבת מלך שהריחה צוקי קדירה (היינו השרוף שבתחתית הקדירה), אם תאמר (שהיא רוצה) יש לה גנאי, לא תאמר – יש לה צער (צער גופה מחמת התאוה – רש"י), התחילו עבדיה להביא לה בחשאי, עכ"ל הגמ'.

ומבואר בדרושים הנ"ל, דצוקי קדירה, היינו יחודא תתאה, גדרי המקבל, והתענוג והמרחב העצמי נמשך למטה דוקא ע"י צוקי הקדירה.

ט

וי"ל בזה כי זהו החילוק גם בין בית מקדש ראשון כי היה בו גדרי הנותן קדושה גדולה, ובית מקדש שני כי היה בו בעיקר גדרי המקבל, קדושה נמוכה יותר וחסרו בו ה' דברים.

אבל היה בו המעלה של גדרי המקבל, ולפיכך מוסבר בחסידות שהאריך ימים יותר מהבית הראשון היינו מעלת האתעדל"ת על אתעדל"ע.

ולפיכך כתוב פסוק בעזרא ד' פסוק י"ב ורבים מהכהנים והלויים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול (כי זכרו גדולת הבית הראשון היה בו מגדרי הנותן קדושה גדולה ביותר).

ורבים בתרועה בשמחה להרים קול כי היה בו מגדרי המקבל, ואעפ"י שלא היה בו גדרי הנותן בגילוי, היה בו קדושה יתירה.

ואעפ"י שהיה בו הרבה מדידות והגבלות של מלכי פרס, במדידת הבנין וכו' אבל אעפ"כ כמבואר ברמב"ם הלכות תרומות פ"א, דדוקא קדושה שניה שקדשוה בימי עזרא הרי היא קדושה עולמית.

משא"כ הקדושה דגדרי הנותן נתבטל כשנחרב בית הראשון, אבל קדושת עזרא ע"י חזקה גדרי המקבל לא בטלה מעלת גדרי המקבל.

וז"ל הרמב"ם בפ"א מהלכות תרומות כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלה קדושתן שקדושה ראשונה לפי שהיתה

מפני הכיבוש לבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא. כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה קדושה שניה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבא. עכ"ל.

וכבר הקשו בזה במאי עדיפא קנין חזקה דעזרא מכיבוש דיהושע והטעם הפנימי לזה הוא מפני מעלת גדרי המקבל דזה הופך את ארץ ישראל לקדושה עולמית דוקא, הגם שהיא קדושה נמוכה יותר.

ועיין באריכות בכ"ז בלקו"ש חט"ו לך לך ה'. מפורשים הדברים באריכות גדולה, לבאר כל זה. והוצרכו עם ישראל לשני בתי המקדשות, גדרי המקבל וגדרי הנותן כי זה דוקא מעצב אופיה של אומה זה, עדי נזכה לבנין בית המקדש השלישי בו יקויימו שני הדברים גם יחד, ושמתי כדכד שמשתיך, חד אמר שהם וחד אמר ישפה, עבודת הצדיקים ועבודת הבעלי תשובה, וה' אומר להוי כדין וכדין.

וכמאמר הזהר משיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא. ויהי' אז ב' המעלות.

ובזה יש לישיב פסוק בנחמיה ט' י"ז המדבר בבניית בית שני וז"ל "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא, ותהי שמחה גדולה מאד", היינו שלאחרי שבנו בית מקדש השני ולמדו תורה שבכתב ותורה שבע"פ חזרו למקורות הדת, ובנו סוכות והפסוק אומר כי לא עשו בני ישראל סוכות מימי יהושע בן נון.

ותמה ע"ז הגמ' בערכין דף ל"ב ע"ב. וז"ל "אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא אלא אומרת הגמ' מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי הושע (וקדשו הארץ עכשיו פעם שניה), אבל פשטות הכתוב הוא שהשמחה היה על הסוכות.

ובפירוש המלב"ים ביאר על זה פירוש ארוך, וז"ל: ונראה לפמ"ש הרמ"א בא"ח סי' תרל"ז שאין לעשות סוכה ברה"ר, א"כ כיון דקיי"ל שירושלים לא נתחלקה לשבטים, לא נמצא שם רה"ר כמו דאין משכירים בתים בירושלים מפני שאינו שלהם, א"כ לא יכלו לעשות שם סוכה, ובאשר בימי עזרא קנו שנית את א"י בחזקה וקדושה התנו הב"ד שיעשו סכות בירושלים ובשאר רה"ר, וכמ"ש בתוספתא (דב"ק פ"ו) שתנאי ב"ד שיהיו מסככים ברה"ר, ור"ל שזה התנו ב"ד של עזרא באותו זמן שאל"כ לא היו יכולים לעשות סכות

בירושלים, ומבואר בפ"י שעשאום בחצרות בית האלקים וברחוב שער המים שהוא רה"ר מממש, והתוספתא מדברת בא"י ששם היה תנאי ב"ד של עזרא בעת שקדשו את הארץ, אבל בח"ל לא הותנה, בפרט במקום עכו"ם. וכמו שחקר בזה במג"א שם, והנה גם יהושע היה יכול לתקן תקנה זו בעת שקדש את הארץ בפעם הראשון שאז היה ביד ב"ד להנחיל את הארץ ע"מ כן שמקום הסוכה תהיה רה"ר תמיד, ויהושע לא עשה כן ומימיו עד עזרא לא עשו כן בני ישראל היינו לא ישבו בסוכה הנעשית ברה"ר, וכן בימי דוד ושלמה לא נעשו סוכות בירושלים מטעם הנ"ל מפני שלא נתחלקה לשבטים, ומ"ש ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם, שיודיעו שגם ביתר ערים יוכלו לעשות סכות ברה"ר.

ובזה נבין מ"ש בערכין שם שמ"ש כי לא נעשה כן מימי ישוע בן נון היינו שעזרא קדש את הארץ פעם שניה, ואיך נוציא זה מהלשון כי לא עשו מימי ישוע כן?, רק שמזה בעצמו מבואר שעזרא קדש את הארץ מחדש והיה כח בידו להתנות תנאים כמו בימי יהושע, ומזה מוכיח בגמרא שם דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל. עכ"ל.

וצריך ביאור לביאורו מהי השמחה הגדולה שאפשר לעשות סכות ברשות הרבים בירושלים? ומהי השמחה הגדולה במה שקידשו את ארץ ישראל שוב בקדושת עזרא?

ועוד והוא העיקר: שקשה על פירוש המלבי"ם, למה אישטמתייה ולא נזכר באף מקום ברז"ל שא' מהתקנות שעזרא תיקן היה שיוכלו לבנות סכות ברשות הרבים?

אולם יש לומר עפ"י ביאורנו עד עכשיו, דכיבוש יהושע היה מצד ציווי ה', גדרי הנותן. והתחילה עבודה חדשה, גדרי המקבל, היה להם חיות חדשה בקיום המצוות.

והקדושה החדשה לארץ ישראל בא בכח עבודתם בעצמם, והיה להם מזה שמחה עצומה בעצם קיום המצוות, ע"ד רוצה אדם בקב שלו יותר מתשעה קבין של חבריו.

ועוד יש להוסיף בזה שכמו שיהושע בן נון לגבי מצד עם ישראל במדבר מאוכלי המן, הרי יהושע בן נון נקרא גדרי המקבל שנכנסו לארץ נושבת והתחילו לעשות כל הל"ט מלאכות. הרי כמו שבימי הושע בן נון היה תענוג

הכי גדול מקיום המצוות באופן חדש דגדרי המקבל, הרי כמו"כ עכשיו קיום המצוות שלהם היה בחיות גדול מאד, ולא היה כזה חיות חדשה מימי יהושע בן נון.

ועפ"י זה יש לבאר ג"כ תירוץ השני בגמ' למ"ד שלא קדשוה בימי עזרא, שהשמחה היה מפני שעזרא התפלל עליהם לבטל יצר הרע דעבודה זרה, והגין עליהם הדבר כסוכה, וחרה להם למה יהושע לא ביקש על זה ולפיכך קרו לו בפסוק ישוע ולא יהושע.

ועפ"י זה יש לבאר דהרי ידוע דבזמן בית ראשון היו גילויים עצומים, אבל היה גם יצה"ר גדולים כמו יצר הרע דעבודה זרה.

וע"ז שמחו בני ישראל שעל-אף שלא היה להם הגלויים דגדרי הנותן, אבל לא היה להם גם היצה"ר דעבודה זרה ולכן שמחו על העבודה החדשה דגדרי המקבל.

אבל היהודים חרה להם שיהושע לא ביקש על זה, כי הרי גם הוא לעומת המצב שלפני"ז אוכלי המן, ירד לגדרי המקבל, ולפיכך חרה להם למה לא ביקש לקחת מהם היצה"ר דעבודה זרה.

וזכינו לביאורו של הרבי בלקו"ש חל"ד נצבים ב', עד"ז לבאר פלוגתת הרמב"ם והראב"ד, דהרמב"ם מתחשב בעיקר בגדרי המקבל, והראב"ד מתחשב בעיקר בגדרי הנותן. והרבי מביא כמה דוגמאות לזה, ואחד מהם הוא שהרמב"ם פוסק בהלכות עבודה זרה פ"א ה"ג, "ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו", וע"ז משיג הראב"ד "יש אגדה בן שלש שנים".

דילד בן שלש שנים מאמין באמונה פשוטה בלי חקירות ודרישות, ובלשון המהר"ל "מצד הוא יתברך המאיר בו", היינו נשמתו, וזהו גדרי הנותן, ולפיכך פוסק הראב"ד דבן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו.

אבל הרמב"ם דמתחשב עם גדרי המקבל סב"ל דמתי בירר אברהם שכלו בראיות מוצקות, ונכנס האמונה אצלו בגדרי המקבל דוקא – בארבעים שנה.

והעתקנו השיחה בכרך א' במרגלית מנחם, וע"ז סובב והולך ב' כרכים אלו, לבאר כמה מחלוקות בין הרמב"ם והראב"ד, ולראות איך בעומק עומקם של הפלוגתות היא אם מתחשבין בעיקר בגדרי המקבל או הנותן, והרבי הסביר פעם שלמה נדפסו השגות הראב"ד בתוך דברי הרמב"ם, הרי הכל הוא בהשגחה פרטית, וביאר הרבי משום דדוקא על ידי זה, אפשר להבין יותר עמוק ובהיר דברי הרמב"ם.

ואולי יש להוסיף בזה בדא"פ, כי דוקא ע"י שני מנהיגים אלו יבא עם ישראל על מקומו בשלום, כמו שהתחיל עם משה רבינו ואהרן הכהן. והללו ושמאי. ור"ע ור' ישמעאל. בית המקדש הראשון והשני ועוד.

וכדברי אדמו"ר הזקן בתורה אור לעיל "כי הא בלא הא לא סגי", ואסיים בדברי הגמ' חגיגה, ג' ע"ב. בדרשת ר' אלעזר בן עזריה על הפסוק בקהלת דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד . . בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין (לכהונה או לעדות) והללו מכשירין שמא יאמר אדם האיך אני למד תורה מעתה תלמוד תורה כולם נתנו מרועה אחד, א-ל אחד נתנו פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא. דכתיב וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר, אף אתה עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי המטמאים ואת דברי המטהרים, את דברי האוסרין ודברי המתירין את דברי הפוסלין ואת דברי המכשירין.

(לאחר הדבר תורה), בלשון הזה אמר להם (רבי יהושע לרבי יוחנן בן ברוקה ולרבי אלעזר בן חסמא), אין הדור יתום (ממנהיג הדור) שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו. עכ"ל הגמרא.

וצריך ביאור למה דוקא לאחרי דבר תורה זו של ר' אלעזר בן עזריה אמר להם שאין הדור יתום ויש מנהיג ישראל?

ואולי י"ל בזה כי דוקא לאחרי ששמע שר' אלעזר בן עזריה לומד כל השיטות, וכל הדרכים, גדרי הנותן וגדרי המקבל, ומכוון ולומד כל הדרכים והגישות, הוא יכול להיות מנהיג ישראל ואין הדור יתום שר' אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו.

ובזה מתרץ הרבי בלקו"ש ח"ב בפרשת שלח למה משה התפלל רק בשביל יהושע ולא בשביל שאר המרגלים.

ונקודת הביאור בזה כי המרגלים היו בבחי' גדר הנותן. כמבואר גם בהמאמר דוללבן שתי בנות דתורה אור ויצא, הועתק לעיל. ולפיכך לא התפלל משה עליהם. אבל יהושע שהוא ידע משה בנבואה שהוא יהיה מנהיג ישראל, הוא צריך להיות בין בגדרי הנותן ובין בגדרי המקבל, כי אחרת אי אפשר לו להיות מנהיג ישראל, ולפיכך התפלל עליו משה.

ויש להעיר ע"ז בנוגע לפורים, מדרוש מיחייב איניש בפוריא הב', ונקרא דרוש הפורים. בהגהת הצ"צ בסיום המאמר מסביר דמרדכי רצה לגזור עלייהו בעשיית מלאכה בפורים, כי נמשך אור עליון מאד בפורים יותר מיום הכפורים, והיהודים לא קבלו עלייהו מכיוון שאור זה אינו בגילוי אצלם. משא"כ ביוהכ"פ דזה מ"ע דאורייתא הרי מי יגיד לו מה יעשה ומביא האור העליון בגילוי, אבל מדרבנן אין לנו הכח ע"ש יעו"ש האריכות.

ושוב אנו רואים דמרדכי מצד גדרי הנותן רצה לאסור עלייהו בעשיית מלאכה והיהודים נצחו, כי מצד גדרי המקבל הרי האור דפורים נשאר בהעלמו, וההלכה נשאר כגדרי המקבל ופורים מותר בעשיית מלאכה.

ויה"ר שנזכה במהרה בימינו לקיום היעוד דושמתי כדכד שמשותיך כדין וכדין, גדרי הנותן וגדרי המקבל, והעיקר שיהיה בגדרי המקבל ונצא מהגלות המר הזה בפועל וארו עם ענני שמיא ולא עיכבן ה' אפילו כהרף עין.

והנה איחוד זה של גדרי הנותן וגדרי המקבל קשור עם קיום היעוד כמרומוז גם בהפסוק בישעי' הנביא, ושמתי כדכד שמשתיך. כדכד, ח"א אמר שהם הרומז על עבודת הצדיקים, וח"א ישפה הרומז על עבודת הבעל תשובה, והמסקנא היא כדכד להוין כדין וכדין.

ויש להביא לזה עוד סמוכין ממס' חגיגה (י"ב, ע"א) מהמחלוקת דבית שמאי ובית הלל, דבית שמאי אומרים שמים נבראו תחלה, ובית הלל אומרים ארץ נבראת תחלה. וחכמים אומרים זה וזה (שמים וארץ) כאחת נבראו, ומבואר בהסידור לאדמו"ר הזקן שער חג המצות במאמר הראשון רפ"ו ע"א וז"ל: וע"ד זה יובן מחלוקת שבגמרא אם שמים קדמו לארץ או ארץ קדמה לשמים, והמכריע אומר ששניהם כאחד נבראו, שנאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדיו כו', בהיות ידוע דשמים וארץ הן בחי' משפיע ומקבל למטה

כו' ולמעלה מעלה הן בחי' וסבב וממלא, עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגליא ומאן דאמר שמים קדמו לארץ הוא כפי סדר ההשתלשלות דאבי"ע. דבוודאי בחי' טובב קדמה לבחי' ממלא, ומאן דאמר ארץ קדמה היינו לפי שלעתיד לבוא כתיב אשת חיל עטרת בעלה כו', כי נעוץ סופן בתחלתן כידוע ועל כן אמר שגם בראשית ההשתלשלות שרש הארץ קדמה וכמ"ש הודו על ארץ ושמים וכמ"ש במ"א. והמכריע שאמר שניהם כאחד נבראו הוא מפני ענין הנ"ל שלגבי הארץ עצמות המאציל כלא חשיבי כל סדר השתלשלות משפיע ומקבל בין באצילות בין בבריאה כו' עד ששניהם שווין ממש וכאחד ממש נבראו מבילתי קדימה כלל לאחד על זולתו כו' מאחר שהוא ית' בעצמותו מובדל ומרום לגמרי מגדר השפעה והמשכה וכמ"ש במ"א שהם הדברים. וזהו קורא אני אליהם כלומר, כשקורא לשמים וארץ אני שהוא בחי' כתר עליון אנכי מי שאנכי כו' אז יעמדו בהשוואה א' לגמרי כו', וד"ל".

והיינו שדברי המכריע קשור עם גילוי העצמות, שמקשר ומחבר יחד גדרי הנותן וגדרי המקבל שיתגלה בביאת משיחנו.

(ויש להעיר בזה ג"כ מפרקי דר' אלעזר שבית שמאי ובית הלל נשאו ונתנו בשאלה זו עד ששרתה עליהם שכינה והסכימו שניהם שמים וארץ נבראו יחדיו).

וראה ג"כ ספר השיחות תשמ"ח עמוד 660 שפלוגתת בית שמאי ובית הלל אי אזלינן בתר בכח או בפועל, קשור אי אזלינן בתר גדרי הנותן וגדרי המקבל, וראה ג"כ ספר השיחות תשנ"ב ע' 33 ואילך, מחדש הרבי דזה שלעתיד לבוא תהי' הלכה כבית שמאי היא רק בהתקופה הראשונה, אבל בהתקופה השנייה יהיה ההלכה כבית שמאי ובית הלל, כי אז יהי' גילוי העצמות דנמנע הנמנעות, ויהי' איחוד גדרי הנותן והמקבל כדעת המכריע דשמים וארץ נבראו יחדיו, ויהי' שיתקיים בקרוב ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים.

פרקי תולדות חייו של ר' צמח הלוי ע"ה גורעוויטש

ליקט וערך:
צמח יעקב גאלדבערג

הנה איש צמח שמו...

ילדותו

ר' צמח גורעוויטש

הרה"ח הרה"ת ר' צמח גורעוויטש ע"ה, נולד בתאריך י"ב ניסן תרס"ז, לאביו ר' יצחק גורעוויטש (המכונה 'איטשע דער מתמיד') ולאמו מרת פרומה, במושבה 'דוברינקע' שבמחוז חרסון.

מסופר שאביו, ר' יצחק, רצה לקרוא לבנו בשם 'מנחם מענדל', על שמו של הרבי ה'צמח צדק'. אך כיון שאביו ר' שלמה מנחם מענדל עוד היה בחיים, קרא לו בשם 'צמח' (הגימטריא של השם 'מנחם').

בהיותו בן חמש שנים, אירע פעם שנפל והחל לבכות. אביו שלא נכח במקום באותו זמן - כיון שהיה שקוע בתפילתו - לא ידע על נפילת בנו. כשראה הרבי הריי"ץ את צמח הקטן בוכה, ניגש אליו וטיפל בו עד שחדל מלבכות.

כבר בילדותו שלח אביו את צמח ל'חדר' ואחר כך ל'תומכי תמימים'. ר' איטשע הקפיד מאוד על חינוך בניו. בין השאר, ניתן לציין את הקפדתו, שבניו לא ידעו לקרוא את השפה הרוסית.

כשהגיע לגיל אחת עשרה שנים, החל אביו לנדוד בעיירות שונות, במסגרת שליחותו כשד"ר עבור הרבי הרש"ב. צמח הצטרף פעמים רבות לאביו בנסיעותיו.

כשהיה בן שלוש עשרה, התייתם ר' צמח מאמו מרת פרומה ע"ה ומאז גדל יחד עם אחיו אצל סבתו מרת עלקא, כשאת אביהם היו פוגשים לעיתים לתקופות קצרות.

נסיעתו הראשונה לרוסטוב

לקראת חודש תשרי תרע"ח החליט אביו לקחת את צמח, בנו הבכור, לחסות בצלו הקדוש של אדמו"ר הרש"ב (ששהה אז ברוסטוב). את ראש השנה המיוחד ההוא, תיאר מי שלימים היה לגיסו - ר' יהודה חיטריק ע"ה: "בלילי א' דראש השנה, בשעת תפילת ערבית הראשונה בבית כ"ק אדמו"ר הרש"ב ברחוב פושקינסקי, בחדר אשר התפללו, אף שבמידתו היה חדר מרווח - היה בו מקום לחמישים איש בדוחק - אבל לא הכיל את כמות החסידים שהיו שם כשלוש מאות איש, ועמדו צפופים ממש שכל אחד לא היה יכול לזוז ממקומו. האויר היה כל כך מחומם, שמכל אחד נטפו זעה, וכתלי הבית הורידו ונטפו מהם מים ממש, כמו ממטר שוטף, מרוב החמימות."

בעיצומו של היום הקדוש, ראש השנה, הלך אביו לאחת הפינות ושקע בתפילה. הבן, שנותר לבד, נבהל כשלא ראה את אביו והחל לצעוק 'אבא, אבא!' לפתע נכנס בנו של הרבי, הרבי הריי"ץ. כשראה את צמח בוכה שאלו לסיבת בכיו. השיב לו צמח שהוא מחפש את אביו. - "מה שמו של אביך?" שאלו בן הרבי, ענה לו צמח - "איטשע". - "איזה איטשע?" - "איטשע המלמד". - "הוא יבוא תכף" הרגיעו בנו של הרבי.

כשר' איטשע הגיע, סיפר לו בנו על השיחה הקצרה עם בנו של הרבי. שאלו אביו - "כשבנו של הרבי דיבר אליך, עמדת או ישבת?" - "ישבתי", השיב בנו. גער בו ר' יצחק ואמר לו: "עליך לדעת שגם לפני בנו של הרבי צריך לעמוד".

(1) 'רשימות דברים' - ר' יהודה חיטריק ע"ה (המהדורה החדשה). עמ' 372.
 (2) סופר מפי ר' ישראל מרדכי הלוי שי' קאזאמינסקי.

היחידות עם כ"ק אדמו"ר הרש"ב

ר' איטשע דער מתמיד

באותו ביקור זכה ר' צמח להיכנס ליחידות, עליה סיפר שנים מאוחר יותר: "אני זוכר איך ישב הרבי על כסאו ואחז בידו את השרשרת של שעונו. אבי התקרב ונעמד מול הרבי, ואני שהייתי ילד בן עשר, עמדתי על יד הדלת. שמעתי את אבי מציע לפני הרבי עניינים שונים בחסידות, ושואל את הסכמתו של הרבי לדברים. רוב השאלות היו כמו 'האם ניתן לבאר בצורה כזאת?' וכדומה. ברוב הפעמים היה הרבי מאשר את הדברים ואמר בתנועת ראש קלה "מ'קען אזוי זאגן" (= ניתן כך לומר). באחת הפעמים הגיב הרבי "דער אלטער רבי זאגט פארקערט" (= הרי אדמו"ר הזקן אומר ההפך).

לאחר מכן עשה אבא לעברי כמין תנועה שאתקרב אל הרבי נ"ע, כדי שאקבל ממנו ברכה. חששתי להתקרב לעבר הרבי ורעדתי מפחד. התקרבותי לאטי לעבר השולחן ואבא התלונן עלי בפני הרבי 'אין לו חשק ללמוד!'. הרבי אחז בידו את השרשרת של השעון שהיה מונח בכיסו, ופנה אלי באומרו בקול ניגון: "אזוי? ס'שטייט דאך (= ככה? הרי כתוב) 'כי לקח טוב נתתי לכם...!'". אני זוכר זאת היטב. המילים הללו לא ימושו מזכרוני לעולם. במהלך הדברים חייך אלי הרבי חיוך רחב של חיבה וקירוב. גם בשנה הבאה, תרע"ט, נסעתי עם אבי אל הרבי, אך אז כבר לא נכנסתי ליחידות - מאחר שבאותם ימים לא היה זה נוהג רגיל שגם ילדים יכנסו ליחידות.

בישיבות תומכי תמימים במחתרת

בשנת תרע"ז הקים ר' אליעזר דבוסקין (צ'צ'רסקר) את ישיבת תומכי תמימים בחרסון והילד צמח נסע ללמוד בה. כראש הישיבה כיהן ר' מרדכי פרלוב. צמח היה אז כמעט בן אחת עשרה שנים.

בח' באייר תר"פ, נודע בישיבה אודות הסתלקותו של אדמו"ר הרש"ב. המשפיע, ר' אליעזר נפל ברוחו. יומם ולילה היה בוכה בצנעה. בעקבות כך, החליטו לפזר את הישיבה כשמספר תלמידים נשלחו ללמוד בישיבה ברוסטוב, מספר בחורים נוספים נסעו ללמוד בישיבה בקרמנצ'וג והשאר נסעו לביתם.

התמים צמח עבר ללמוד בישיבה בקרמנצ'וג, אותה ניהל ר' ישראל נח בלינצקי ושם למד עד שנת תרפ"ד, אז הועברו חלק מהתלמידים לישיבה בחרקוב, אותה ניהל ר' יחזקאל (חאטשע) פייגין הי"ד - שלימים היה מזכירו של הרבי הריי"ץ.

במהלך השנים הבאות, נדדו הבחורים קבוצות קבוצות מעיר לעיר. לקראת חודש תשרי, כששהו בעיר נעוול, נסעו כולם ללענינגראד לשהות במחיצתו של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ בחודש החגים.

המעצר והבריחה

בשנת תר"צ, פתח ר' יחזקאל הימלשטיין הי"ד, יחד עם ר' צמח גורעוויטש, סניף 'תומכי תמימים' בעיר חרסון. ר' יחזקאל שימש כראש הישיבה, בעוד ר' צמח שימש כמשגיח. אך ימיה של ישיבה זו, כמו כל קודמותיה בצל השלטון הקומוניסטי, לא ארכו...

בזכרונותיו³ של ר' מרדכי שוסטרמאן, מתואר כיצד כאשר הגיע לישיבה יחד עם חברו ר' בערל גורעוויטש, לביתו של ר' יחזקאל הימלשטיין, יצאה אליהם אשתו של ר' יחזקאל כשהיא בוכה ובדמעות סיפרה להם, על מאסר בעלה, ר' צמח וכל שאר התלמידים, כמה ימים קודם לכן.

עד למשפט ניתנה להם חופשה. ר' צמח ניצל את החופשה ונמלט לביתו שבחרקוב, שם עבר לגור עם אביו שהתגורר אז בבית השחיטה שבעיר. ר' צמח הסתדר שם בעבודת השחיטה.

(3) 'למען ידעו... בנים יולדו' - ר' מרדכי שוסטרמאן, ע"ה. עמ' 28.

נישואיו

ר' צמח עם אשתו בשנים טובות יותר

בשנת תרצ"ג, נשא לאשה את זוגתו מרת חנה רבקה - בתו של החסיד ר' אהרון תומארקין, רב העיר חרקוב, שהיה גם ידיד ותיק של אביו ר' 'איטשע דער מתמיד'. לאחר החתונה התיישב בחרקוב, עיר מגוריו של חותנו. שם, במקום מגוריו החדש, לאחר כל הקשיים

שעבר בתור בחור ישיבה, התעורר קושי חדש - פרנסה מתאימה. בשנים ההן, היה קושי גדול למצוא עבודה ללא חילול שבת. כעבור זמן מצא פיתרון - עבודה בבית. הוא החל לעבוד באריגת סוודרים ללא פיקוח של אנשים זרים והודות לכך התאפשר לו לשמור את השבת כהלכתה. כך עברו עליו כמה שנים של שקט.

מעצרו

בשנת תרצ"ט (בסביבות חג החנוכה), עמד החסיד ר' יהודה חיטריק (גיסו של ר' צמח) על יד חלון ביתו ולפתע הבחין בדמות מוכרת מהלכת מול ביתו, על המדרכה הנגדית. היה זה 'המוסר הידוע' (ד.א.). "ידעתי שהוא מלשין ושאין בו שום רחמנות ר"ל" - כתב ר' יהודה חיטריק בזכרונו. "בלילה הלכתי לבית הכנסת 'מעשצ'אנסקי' וסיפרתי שם שראיתי בעד החלון את המלשין הידוע. ויאמרו לי שיודעים המה".

באותו זמן שהה המלשין הידוע בבית הכנסת. שם פגש אברך אחד מאנ"ש, שלא ניחן בחכמה יתירה, וחקר אצלו, באם ישנם בעיר אברכים 'תמימים' שלמדו בליובאוויטש. האברך, שלא הבין עם מי יש לו עסק, ראה זכות לעזור

(4) 'רשימות דברים' - ר' יהודה חיטריק ע"ה (המהדורה החדשה). עמ' 462.

לאברך בוגר ישיבת 'תומכי תמימים' ואמר לו: "יש כאן את יהודה חיטריק, אם דרוש לך איזו תמיכה תבקש ממנו והוא יסייע לך". ולקחו לביתו של ר' נחום יצחק פינסאן⁵, ושם לן. בדרך, הצליח ה'מוסר' להשיג את פרטיהם של כל החסידים שהתגוררו בעיר.

ר' צמח, ששמע על כך, התייעץ עם גיסו ר' יהודה חיטריק, ור' שלמה שימאנוביטש, והסכימו ביניהם כי יש לעבור בזריזות לגרוזיה, לשם עדיין לא הגיעה ידו של המוסר. אך כיוון שהיה זה בזמן החורף, החליטו שיעתיקו את מקום מגוריהם לאחר חג הפסח. היה לר' צמח ממה לחשוש. פעולותיו עבור ישיבות תו"ת היו מספיקות על מנת לאוסרו.

כחודש-חודשיים לאחר ביקורו של המוסר בעיר, בשבת קודש לפני מנחה, הגיעו נציגי הבולשת לביתו של ר' צמח לחקירה. באותה שעה ביקרו הרשעים גם אצל החסידים ר' מאיר גורקוב, ר' שמואל כצמן, ר' נחום יצחק פינסאן, ר' אברהם ברוך פבזנר ור' יהודה חיטריק – על כולם הלשין ה'מוסר' הנ"ל.

על אף שבפועל הסתיימו הביקורים ללא מאסרים, נזהרו החסידים מאותו יום ואילך שלא ללון בביתם. בייחוד, לאחר שהתברר כי חוקרי הנ.ק.וו.ד. ביקרו גם אצל שכניהם של חלק מהחסידים, שהלשינו בשמחה כי מדובר ביהודים אדוקים בדתם, שאף מחנכים כך את בניהם. כך היה עד לשושן פורים.

בשושן פורים באותה שנה, חל יום האישה הבינלאומי, שנחגג בעיקר ברוסיה הסובייטית. ר' צמח (וכמוהו גם ארבעת החסידים האחרים), שהיה בטוח כי ביום זה לא יבואו לבקרו (כי הגויים היו שותים לשוכרה), התיר לעצמו לישון בביתו.

באותו הלילה, פשטו מלאכי החבלה על ביתו של ר' צמח⁷. לאחר חיפושם קדחתניים, שארכו כשלוש שעות, לקחו אותו עמהם.

(5) ב"זכרונותי" מסופר שלן בבית של ר' מאיר גורקוב.

(6) 'ספר הזכרונות - דברי הימים', ר' מאיר גורקוב ע"ה, עמ' קי"ג.

(7) כמו כן, פשטו באותה שעה גם על בתיהם של ר' מאיר גורקוב, ר' שמואל כצמן, ר' נחום יצחק פינסאן ור' אברהם ברוך פויזנער.

ר' צמח

הם הושיבוהו על עגלה שחורה, מסוג העגלות שכונו 'העורבים השחורים' והיו מיועדים עבור בוגדים ו'קונטר-רבולוציונרים' (= 'אנטי מהפכניים'), והובילוהו אל עבר בניין ה-נ.ק.וו.ד. הנורא. שם הוכנס לחדר מיוחד לבדו, כששמירה כבדה עליו.

ר' יהודה חיטריק מתאר בזכרונותיו⁸, כיצד למחרת המאורע, בבוקרו של יום, דפקו בני החסיד ר' נחום יצחק פינסאן על דלת ביתו ושאלו האם הוא נמצא בביתו. הוא מיד קרא להם להיכנס לביתו והתעניין מה אירע ובתגובה סיפרו לו אודות אירועי הלילה האחרון, כיצד אסרו את כל החסידים הנ"ל בביתם.

חג הפסח בכלא הרוסי

יסורים⁹ רבים עברו על ר' צמח בכלא הרוסי. החוקרים עינוהו בחקירותיהם, לעיתים תוך הנחתת מכות ומהלומות פיזיות. בכל מהלך שבתו במאסר, נאלץ להסתפק במנה זעומה של לחם ומים, שבקושי הותירוהו בחיים. הגיע חג הפסח, כחודש לאחר מאסרו, ולא היה בהישג ידו מצות, יין, או כל דבר מאכל כשר לפסח. בנסיבות שנוצרו, לא נותרו לו ברירות רבות ונאלץ לצום כל שמונת ימי החג¹⁰. בניסי ניסים, נותר בחיים... "ידעתי בבירור שלא יאפשרו למשפחתי לשלוח לי מצות לפסח", סיפר ר' צמח מאוחר יותר לגיסו ר' יהודה חיטריק¹¹, "שכן לא איפשרו לנו אפילו להודיע למשפחתנו היכן אנו נמצאים. היינו מנותקים לחלוטין".

8) 'רשימות דברים' – ר' יהודה חיטריק ע"ה (המהדורה החדשה) עמ' 464.

9) 'ספר הזכרונות - דברי הימים' - שם.

10) כמוהו, גם שאר החסידים שנאסרו עמו.

11) 'רשימות דברים' – ר' יהודה חיטריק ע"ה (המהדורה החדשה) עמ' 465.

שמעון¹² כצמאן, בנו של ר' שמואל, היה אז חייל בצבא הרוסי, וכאשר נודע לו אודות מאסרו של אביו, לא נח ולא שקט, ושלח מכתבים לכל מוסדות הממשלה בתביעה שישחררו לחופשי את אביו. אביו אכן שוחרר, לאחר חג הפסח, בעוד שארבעת האחרים ור' צמח ביניהם - נשלחו למחנות עבודה שונים ב'סיביר', שם שהה ר' צמח כשלוש-ארבע שנים בעיר הגלות.

גלותו בסיביר

העבודה שהוטלה על ר' צמח היתה כריתת עצים. באחד¹³ מימי עבודתו בסיביר, עסק ר' צמח בכריתת העצים המפרכת בקור העז. לפתע התעלף והיה בסכנת חיים. אחד מהגויים שעבדו אתו, סייע לו לקום, לקחו לבית הרפואה והציל את חייו. אותו גוי, אף סידר לו מקום עבודה במטבח המחנה, שם לא היה לו צורך לעבוד בקור הנורא. ר' צמח ניצל את שהותו במטבח והיה לוקח תפוחי אדמה, אותם היה מחלק לחבריו היהודים והגויים. האסירים במחנה, חיבבו אותו מאוד בשל כך.

"שלח לחמך על פני המים"

לילה אחד¹⁴, כשהיה ר' צמח בצריף, שמע קול בכי. ר' צמח החל לתור אחר מקור הבכי. כשהגיע, ראה גוי שוכב על הקרח כשגופו מדמם. ר' צמח גרר אותו מיד לצריפו. שם טיפל בו ר' צמח וסייע לו בכל הנדרש, עד שהתאושש. יום אחד הגיע הגוי לר' צמח ואמר לו: "דע לך שהצלתי אותך". שאלו ר' צמח: "מדוע?" ענה לו הגוי: "התגנבתי לאחד ממשרדי המשטרה במחנה וראיתי שם רשימה של אנשים שעליהם יהיה ללכת על הקרח יחפים, עד שימותו. ואתה היית ברשימה..." והמשיך "מיד לקחתי את הדף וקרעתי אותו לגזרים!"

אחר כך אמר ר' צמח על הסיפור הזה - "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנה". עשיתי מה שעשיתי והצלתי את הגוי, על אף שלא ידעתי

(12) שם.

(13) מפני בתו מרת יהודית גרונור תחי'.

(14) מפני נכדו ר' מענדל גרונור.

איזו תועלת תצא לי ממה שעשיתי. רק לאחר מכן נוכחתי לראות מה פעל המעשה הזה.

משפחתו נודדת לסמרקנד

שנתיים¹⁵ או שלוש מאוחר יותר, פרצה מלחמת העולם השנייה ומשפחתו של ר' צמח נמלטה מהעיר חרקוב. לאחר קשיים רבים, הצליחה אשתו להשיג אישור לעבור ולהתגורר בעיר אחרת. אך אז צצו להן בעיות חדשות: כסף עבור קניית כרטיסים לרכבת לא היה לה. בנוסף, רעב כבד שרר אז ואוכל להאכיל את הפיות הרעבים, לא היה. ומעל כולם, היציאה מהעיר היתה סכנה גדולה, מכיון שמטוסי הגרמנים הפציצו ללא הרף והיו חייבים להסתתר במקלטים. בסופו של דבר, הצליחו בדרך לא דרך להגיע לסמרקנד. הם עלו על רכבת וקפצו מרכבת אחת לחברתה. כך, עד שהגיעו ליעדם – 'סמרקנד'.

ברירתו מסיביר

באותה תקופה של המלחמה, החליטו השלטונות להעביר את כל האסירים למקום בטוח יותר. הם העלו את כל האסירים ובכללם ר' צמח - על רכבת, ללא כרטיסים ואישורים. ר' צמח שלא היה לו כסף לקניית כרטיס, רעד כל הדרך, שמא יבוא שוטר וידרוש את כרטיסו. אחד מהאנשים שהיו ברכבת שאלו - מדוע הוא כל כך רועד. ענה לו ר' צמח, שהיות שהוא אסיר ואין לו כסף לשלם לרכבת, מפחד הוא שמא יעלה שוטר לרכבת ויגלה שהוא נוסע ללא כרטיס. כששמע זאת, העניק האיש לר' צמח סכום כסף, כדי שיקנה כרטיס.

ר' צמח לא ידע לאיזה מקום גלות מוליכים אותו, לכן החליט להתחמק משאר הנוסעים ועלה על רכבת לטשקנט. כשהגיע לתחנה בטשקנט, שדד אחד מגויי הסביבה את כרטיסו של ר' צמח. אחד מהסובבים ששם לב לזה, העניק לר' צמח כרטיס נוסף וכך הצליח ר' צמח להגיע לסמרקנד.

(15) מפני בתו מרת יהודית גרונר.

ר' צמח עם שתי בנותיו

כשהגיע ר' צמח לתחנה, לא ידע לאן לפנות. למזלו הטוב, ראה בתחנה יהודי עם זקן ארוך, שהיה נראה חסיד חב"ד. ר' צמח ניגש אליו והתחיל לשוחח איתו. התברר, שמדובר בחסיד ר' אברהם רובאשקין. כשנתברר לר' אברהם שהיהודי, איתו הוא משוחח, הוא לא אחר מר' צמח גורעוויטש - לקח אותו ר' אברהם אל ביתו. ר' צמח שאל אותו באם יודע הוא היכן משפחתו. ר' אברהם שהכיר את משפחת גורעוויטש, מאחר שהתגוררו בסמרקנד, הוליכו לבית משפחתו. כשהגיע לביתו לאחר ארבע שנים בהם לא ראה את משפחתו, לא זכרו אותו בנותיו, מאחר שכשאוהו בפעם האחרונה היו קטנות מאד.

יציאתו מרוסיה

בשנת תש"ו נחתם הסכם בין רוסיה לפולין, לפיו, כל אזרחי מדינת פולין שנמלטו לרוסיה מאימת המלחמה, יורשו לצאת מרוסיה ולשוב לפולין - מולדתם. חסידי חב"ד ברוסיה ראו בכך הזדמנות לצאת סוף סוף מרוסיה ולעבור מעבר למסך הברזל. הם זייפו דרכונים פולניים עבורם ועבור בני משפחותיהם וכך הצליחו להונות את הפקידים במעבר הגבול ולברוח מהמדינה בהמוניהם. גם ר' צמח ומשפחתו זייפו דרכונים והצטרפו ל'עשאלונים' (-רכבות משא ששימשו להעברת הנוסעים מעבר לגבולות רוסיה) ובכדי שלא לעורר חשד אצל שכניהם שהם בורחים, הותירו את הבית כמו שהוא.

במהלך¹⁶ הנסיעה ברכבת לעבר הגבול, הרגישו הנוסעים כיצד הרכבת נוסעת במהירות רבה ונעה מצד לצד. הנוסעים המבוהלים, לא ידעו להיכן

(16) מפי בתו מרת יהודית גרונר תחי'.

מובילים אותם. כשנעצרה הרכבת, גילו הנוסעים לתדהמתם שהם כבר הגיעו לגבולות פולין ולא עברו בביקורת הגבולות של רוסיה!...

כשהגיעו¹⁷ לביקורת הגבולות בגבול הפולני, הורו להם לחתום את שמותיהם בפולנית. ר' צמח שלא ידע פולנית עשה זאת ברוסית. אחד מהשוטרים שהבחין בכך, קרא לחברו באידיש - "ס'איז א רוסישער" (= הוא רוסי). על אף שהיה יהודי, ניסה כנראה להפיק מזה איזושהי תועלת מגילוי העובדה שר' צמח עבר את הגבול בצורה לא חוקית. אבל חברו, שגם היה יהודי, השתיק אותו מיד והשיב לו באידיש: "שמור על לשונך, אחרת אתן לך מה שמגיע לך"...

מאוחר יותר, כשהגיעה משפחת גורעוויטש לצרפת, נפגשה עם משפחתו של ר' אברהם רובאשקין. ר' אברהם סיפר לר' צמח, שלמחרת אותו היום שברחו, חיפשו אחריו המשטרה בבית משפחתו, בגלל בריחתו ללא רשות מהכלא. לאחר שהבינה המשטרה שהם ברחו באמצעות ה'עשאלונים', שלחה הודעה למשטרת מוסקבה, שיעצרו את ר' צמח גורעוויטש בביקורת הגבולות.

או אז הבין ר' צמח את גודל הנס שנעשה איתו במהלך נסיעתו. אילולא היתה הרכבת מגבירה את מהירותה ועוברת את מעבר הגבול הרוסי, מבלי לעצור בה, לבטח היה נתפס בידי הרוסים. מי יודע, אם בפעם הזו היה יוצא חי מידיהם...¹⁸

שוחט באירלאנד

לאחר יציאתו את רוסיה, נסע לאירלנד בכדי להתפרנס שם מעבודת השחיטה¹⁹. הוא היה בקבוצת השוחטים יחד איתו היו כמה חסידים נוספים, שכמוהו, אך זה יצאו מרוסיה. ביניהם, סב אבי, יבדלחט"א - הרה"ח ר' מענדל מרוזוב - יאריך ימים בטוב ובנעימים. עבודתו היתה גם ללמד את מקצוע השחיטה לבחורים צעירים.

לא ידועים פרטים נוספים אודות תקופה זו בחייו.

(17) 'כפר חב"ד' תמוז ה'תשס"א.

(18) מפני בתו מרת יהודית גרונר תחי'.

(19) מפני סבי ר' מענדל מרוזוב שי'.

הגעתו לקובה

מפולין נסעו ר' צמח ומשפחתו לצ'כוסלובקיה. לאחר מכן שהו תקופה במחנה מעבר בגרמניה ומשם המשיכו לצרפת. מצרפת התפזרו הפליטים הרבים לכמה יעדים. רבים שמו פעמיהם לארץ הקודש ורבים אחרים היגרו לארצות הברית, אך ר' צמח הפליג דווקא לקובה. הסיבה בגינה נסע ר' צמח להתגורר בקובה, היתה כיון שארה"ב לא היתה מעוניינת שיהגרו אליה פליטים ולכן לא העניקה להם ויזות. לכן שהו קודם במחנות בגרמניה, לאחר מכן, המשיכו לפריז ושם החלו לחפש אחר ידיד או קרוב ואז נודע להם שדודו של ר' צמח, ר' משה לייב רודשטיין מתגורר בקובה. הם יצרו אתו קשר וקבלו ויזות כניסה לקובה. "הגענו לקובה, יחד עם עוד פליטים רבים שהיגרו ממדינות אחרות. היה זה לפני שקובה הפכה להיות מדינה קומוניסטית והממשלה עודדה הגירת פליטים לקובה והעניקה לכל אחד בית" וכך זכה ר' צמח גם כן לבית משלו.

שליח בקובה

הוא ניסה אמנם לצאת מהמקום שבו לא היתה כמעט יהדות, אולם הרבי הריי"צ ראה בכך שליחות. כך כתב הרבי בז' חשון תש"ט לדודו של ר' צמח, ר' משה לייב רודשטיין, ששימש כמזכירו:

"במענה על כתבו אודות ידידי תלמידי הרב צמח שי', אינני מבין מה היא המהירות לנסוע משם ולבוא למדינה זו, הלא שם יכולים לפעול בעניני תורה וחינוך הטוב, והפלא מה שאינו כותב לי מה שפעל וסידר עד כה בעניני חינוך ועוד, ויודיעני מהמצב בענינים אלו בסאנטיעגא ועד מתי לא תבינו כולכם מה עליכם לפעול בעניני חיזוק התורה בכלל והתעוררות בחינוך הטוב והמועיל, די רצונות און אהבה בשרית וחומרית פון די פעטערס און די מומעס יחיו פארטונקלען דעם ליכטיקן אמת פון דער כוונה רוחנית [=הרצונות והאהבה הבשרית והחומרית של הדודים והדודות יחיו, מטשטשים את האמת הבהירה של הכוונה הרוחנית]".

מכתב הרבי הריי"צ לר' צמח בבואו לקובה

ר' צמח עבד קצת בעבודת השחיטה, אך בעיקר היה בבית הכנסת²⁰. במקום היה גם מקווה כשר שמסיבות שונות לא היה ראוי לשימוש. ר' צמח דאג גם לכך ותיקן את כל הדרוש על מנת להפעילו מחדש. בכל האזור היו רק בין 10 אלף ל-12 אלף יהודים. מצב היהדות שם היה בכי רע משום שרק היהודים שהגיעו מפולין ידעו מעט יהדות. בכל הקהילה היו רק שלשה

שוחטים. האחד היה יהודי חסידי עם זקן, השני היה יהודי ליטאי ללא זקן והשלישי היה יהודי פורק עול שהקהילה פחדה ממנו, אך כשצמח הגיע נהג אליו בדרך ארץ והעניק לר' צמח את המשרה במקומו. השוחט הליטאי היה יהודי ירא שמים, שקבע עם ר' צמח שיעור בספר התניא. פעם אמר השוחט בהתלהבות לר' צמח "הכל כתוב בספר התניא!..."

בקובה קירב ר' צמח הרבה יהודים ורבים מהם נעשו יהודים חסידיים. אחד מהם, היה ילד שבא מבית יהודי פולני, אך אביו ומשפחתו עזבו את הדת ונהפכו לקומוניסטים, שאף לא שמרו שבת. לאחר תקופה בה למד עם

(20) 'כפר חב"ד'. תמוז ה'תשס"א.

הילד חומש, משניות ושולחן ערוך החלו ללמוד קטעים מהתניא. באחת הפעמים שלמדו, הבחין ר' צמח שדמעות זולגות מעיניו של הילד. היה זה בדיוק כשהגיעו לסוף פרק ז', בו מסביר אדמו"ר הזקן את החומרה באכילת מאכלות אסורות. לתמיהת ר' צמח מדוע הוא בוכה, השיב הנער, שכואבת לו העובדה שאיננו אוכל כשר. הוא היה יתום ולא היה לו אוכל ונאלץ לקנות אוכל במסעדות לא כשרות, היות שהמסעדות הכשרות היו יקרות. סיפורו העצוב של הנער נגע לליבו של ר' צמח והוא בא בדברים עם בעל המסעדה היהודית. הלה היה יהודי חם, ולאחר שסיכמו את הדברים, החל הנער לאכול אוכל כשר במחיר מוזל. מאז אכל רק אוכל כשר. כיום, נער זה, שבינתיים נסע ללמוד בישיבה החב"דית בניו יורק, הינו אחד מהחסידים הנלהבים, שמקרבים יהודים רבים.

מצב היהדות בקובה היה כה קשה, עד כי אפילו רב הקהילה, הרב מאיר רוזנבאום, כתב לרבי הרי"צ מכתב ובו הסביר לו עד כמה קשה יהיה לר' צמח לפעול במקום. הרבי השיב לו:

"ידוע לי עד כמה שקשה היא עבודת ההשפעה במקומו, עד שבהשקפה ראשונה נדמה לאי אפשר, אשר בעל ציור מחונך להיות חזק בענין שמירת דרכי התורה ומצוות בלי שום נטיה על זיז כל שהוא כידידי הרב ר' צמח שי' גורעוויטש יוכל למצוא את האותיות הרצויות והדרכים המתאימים להרביץ תורה ולחזק היהדות בסביבה הרחוקה מאתנו – לכאורה – בתכלית.

אבל עם זה ברור הדבר, אשר היחס הקרירי המורגש אצל כמה מאחינו בני ישראל יחיו לדברים שבקדושה, הוא רק בהנהגתם החיצונית, אבל הפנימיות טובה היא אצל כל אחד ואחד ולבו של ישראל ער הוא תמיד לדברים אמיתיים היוצאים מן הלב המלא באהבת השם, אהבת התורה ואהבת ישראל".

ר' צמח היה כותב כל חודש דו"ח לרבי הרי"ץ ובאם לא היה כותב, היה הרבי שואלו מדוע מפסיק הוא לכתוב.

בי"ג ניסן באותה שנה, כתב הרבי לר' צמח עצמו, כשהוא מעודד אותו להמשיך בשליחותו בקובה, למרות הקשיים:

"במענה על כתבו, לא ידאג מהתעכבותו במקום שהוא ויוסיף אומץ בעבודתו, וידע נאמנה אשר כל מה שפועלים בעניני יראת שמים, אהבת התורה ובני תורה ואהבת ישראל אין להם שיעור בגודל הפלאת מעלתן, כידוע

ההפרש בין זריעה לנטיעה, דזריעה צריכים לזרוע בכל פעם ופעם, ונטיעה אם כי משתהה זמן עד אשר עביד פירות, אבל גידולן בכל שנה ושנה. השי"ת יחזק את בריאותך ובריאות בני ביתך יחיו ויצליחך בכל ענייך".

הגעתו לארה"ב

ר' צמח בחלוקת לעקאה

רבות²¹ פעל ר' צמח בעת שהיה עם משפחתו בקובה, אולם, רצונו של ר' צמח היה להגיע לארה"ב, אל הרבי הריי"ץ. סיבה נוספת, שדחפה אותו לעזוב את המקום, היתה - חינוך בנותיו שגדלו ללא מקום טוב להתחנך בו. אך, ללא הוראה מהרבי, לא זזים.

ישב ר' צמח וכתב מכתב לרבי, בו פירט את כל הסיבות שבגללן רוצה הוא להצטרף לאחיו החסידים בניו יורק. הרבי במענה אישר לו את המעבר וכתב שאכן הגיע השעה. וכך כתב לו הרבי הריי"ץ במכתבו מיום ז' שבט, שלשה ימים לפני ההסתלקות: "במענה על כתבו, יעזרם השי"ת לקבל בקרוב רשיון הכניסה לארצות הברית ויחזק את בריאות כולם ויתן להם פרנסה טובה בהרחבה."

בעקבות המכתב הזה אמר הרבי הריי"ץ למזכירו - דודו של ר' צמח, ר' משה לייב ראדשטיין: "צמח מיינט", אמר הרבי, "אז ער וועט בלייבן דארטן ביז משיח וועט קומען?" (צמח סבור שישאר שם עד שיבוא משיח?). וזמן קצר לפני ההסתלקות חזר והתבטא לפניו "מ'דארף זעהן בריינגען אהער צמח'ן" (= יש לדאוג להביא לכאן את צמח).

(21) 'כפר חב"ד' תמוז ה'תשס"א.

על השגת האישורים בפועל סיפר ר' צמח: "קיבלתי הודעה מדודי ר' משה לייב ראדשטיין שאישרו לנו וויזות והקונסול האמריקני בקובה צריך לתת את האישורים הרשמיים. הגעתי לקונסול ובידי המכתב מהרבי שאגיע לארצות הברית, ואני אומר לפקיד שזה מכתב מהרבי הגדול ביותר, והוא כותב לי לבוא לארצות הברית. הוא דיבר אלי בגרמנית והראה לי בלוח תאריך לשבוע הבא, להגיע שוב. כשהגעתי ביום שקבע טפלו בי שלושה פקידים במשך כארבע שעות רצופות... לבסוף נמצאו בידי כל הניירות הדרושים וכעבור מספר ימים נסענו לאמריקה".

באדר תש"י הגיע ר' צמח אל חופי ארצות הברית.

התקשרותו לרבי נשיא דורנו

ר' צמח יושב מאחורי הרבי

בערב ראש השנה תשי"א, עמד הרבי כשלוש שעות על ציון חמיו, הרבי הריי"ץ וקרא פ"נים. במשך כל הזמן הזה ירד במקום גשם שוטף. עם הרבי שהו במקום רק כמנין אנשים, רובם בחורים. האברכים ששהו במקום היו רק מזכירו של הרבי הרב

חדקוב, ר' שלמה אהרן קזרנובסקי, ר' מוט"ל מענטליק ור' צמח.

פעם אחת, בעת שנכנס הרבי ל770, נפתח השביל למעבר הרבי. לפתע, הבחין ר' צמח בלכלוך באמצע השביל. ר' צמח, מבלי לחשוב יותר מדי, רץ ולקח מטאטא וניקה את כל השביל, מחשש שהרבי יראה לכלוך בבית כנסת.

חתנו, מזכירו של הרבי - הרב יהודה לייב גרונר - מספר, כי חותנו מיעט מאוד לספר על עברו ואף נמנע מלגשת אל הרבי במעמדים הפומביים כמו חלוקת דולרים או חלוקת כוס של ברכה במוצאי יום טוב. "בשביל מה לי

לגזול מזמנו היקר של הרבי"ה היה אומר בענווה. רק בשנים המאוחרות יותר, הסכים לשבת קרוב לרבי והיה יושב בהתוועדויות, שתי שורות מאחורי הרבי.

בשמחת תורה תשי"א, נכנס הרבי לבית הכנסת בסביבות השעה 2:00 בלילה וראה את אלו שעדיין רוקדים וחילק להם ברכות. את ר' צמח בירך הרבי בפרנסה.

ר' צמח מצא עבודה בשחיטת עופות, ועבד בזה כעשרים שנה.

פטירתו

ר' צמח עם נכדו

ביום שני, ח"י תמוז, ה'תשס"א, נפטר ר' צמח בשיבה טובה והוא בגיל תשעים וארבע.

במהלך שנות חייו למד וסיים את כל הש"ס!

זכה ועשרות רבות מנכדיו ומיוצאי חלציו, פזורים ברחבי תבל בשליחות כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו.